

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ПАРАДИГМА
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ**

Монографія

За загальною редакцією
д-ра екон. наук **Е.М. Забарної**

Херсон
ОЛДІ-ПЛЮС
2019

Рекомендовано до друку Вченою радою
Одеського національного політехнічного університету
МОН України (протокол № 6 від 27.02.2019 р.)

Авторський колектив (кафедра економічних систем і управління інноваційним розвитком Одеського національного політехнічного університету МОН України):

д-р екон. наук, проф. **Елеонора Миколаївна Забарна**;
канд. екон. наук, доц. **Олена Миколаївна Козакова**;
канд. екон. наук, доц. **Володимир Анатолійович Чередниченко**;
канд. екон. наук, доц. **Наталія Олексіївна Задорожнюк**;
канд. екон. наук, доц. **Наталія Іванівна Волкова**;
канд. екон. наук, доц. **Світлана Іванівна Рассадникова**;
канд. екон. наук, старший викладач **Євгенія Юріївна Щьокіна**;
старший викладач **Наталія Олександрівна Черепанова**

Рецензенти:

Декан економічного факультету Прикарпатського університету імені Василя Стефаника МОН України, д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки **Благун І.С.**

Завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки, доктор економічних наук, професор **Павліха Н.В.**

Парадигма інноваційного розвитку в умовах ринкової трансформації : монографія / авт. кол.: Е.М. Забарна, О.М. Козакова, В.А. Чередниченко [та ін.]; за заг. ред. Е.М. Забарної. – Херсон : Олді-плюс, 2019. – 92 с.

ISBN 978-966-289-258-1

Досліджено теоретико-методичні засади інноваційної діяльності та її сучасні тенденції. Розкрито сутність і особливості ринку інновацій, проаналізовано проблеми його формування в Україні. Обґрунтовано необхідність стратегічної спрямованості інноваційної діяльності підприємства та фактори впливу на неї. Запропоновано моделі організаційного механізму інноваційної діяльності, інноваційної інфраструктури, структури системи комунікації та алгоритму інноваційної стратегії підприємства. Надані рекомендації щодо удосконалення інноваційного розвитку в Україні.

Монографія може бути рекомендована до використання науковцям, фахівцям в економічній сфері, викладачам та студентам.

УДК 658.589:339.13.01

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ	
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	9
1.1. Економічний зміст поняття «інновація»	10
1.2. Сутність і види інноваційної діяльності	13
1.3. Фактори та організаційний механізм інноваційної діяльності	15
РОЗДІЛ 2	
ПРОЦЕСИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ	
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	22
2.1. Сучасні тенденції інноваційної діяльності	23
2.2. Стан інноваційної діяльності в Україні	30
РОЗДІЛ 3	
РИНОК ІННОВАЦІЙ ЯК СКЛАДОВА	
ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	38
3.1. Сутність та особливості ринку інновацій	39
3.2. Проблеми формування ринку інновацій в Україні	46
3.3. Регіональний аспект формування ринку інновацій	59

РОЗДІЛ 4	
СТРАТЕГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	64
4.1. Інноваційні стратегії та їхня класифікація	65
4.2. Фактори впливу на формування інноваційної стратегії підприємства та її алгоритм	72
ВИСНОВКИ	81
РЕКОМЕНДАЦІЇ	84
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	87

ВСТУП

В сучасних умовах глобалізації змінюється економічна поведінка суб'єктів господарювання. Виклики XXI століття потребують нової парадигми економічного розвитку, пов'язаною з такою інноваційною діяльністю, коли інновації стають постійною та природною формою існування як первинних ланок галузей та сфер національної економіки, її регіонів, так і всього господарського комплексу країни, і виступають як цілісна циклічна система «наука – техніка – виробництво».

Саме інновації та інноваційний розвиток є інструментом впливу на соціально-економічний процес розвитку суспільства, рушійною силою, що спроможна забезпечити конкурентоспроможність, економічну стабільність та незалежність країни. Без інновацій неможливо здійснити прогресивні структурні зрушення, суттєво оновити реальний сектор економіки та загалом забезпечити сталий соціально-економічний розвиток держави.

Проблема інноваційного розвитку України – одна з центральних проблем економічної науки та практики господарювання. На державному та регіональному рівнях приймаються численні нормативи, правові акти, програми, що спрямовані на інноваційний розвиток різних сфер діяльності. Вітчизняні науковці досліджують теоретичні та практичні аспекти інноваційного розвитку, розробляють як власні інновації, так і рекомендації щодо їхнього впровадження та ефективного використання. Підприємці запроваджують окремі технічні, технологічні та організаційні новації. Водночас, у практиці господарювання не існує налагодженого механізму взаємодії наукових установ, вищих навчальних закладів, вітчизняних підприємств і держави в інноваційній сфері. Очевидним є той факт, що економіка України до теперішнього часу є слабко сприятливою до інноваційного розвитку.

Реальний сектор української економіки продовжує розвиватися переважно в сфері сировинних галузей промисловості, де переважає низький рівень наукоємного

виробництва із значною часткою продукції з низькою доданою вартістю. На думку аналітиків, перешкоджають реалізації інноваційного потенціалу економіки України обмеженість фінансування, відсутність науково-технічної підтримки і реалізації великих проектів з боку державних інституцій та недостатня концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках [1; 2; 3]. На наше бачення, фінансові, кредитні, податкові, митні та інші важелі забезпечення розвитку інноваційної діяльності по суті на практиці не працюють. В результаті Україна залишається країною з низькою конкурентоспроможністю на зовнішньому ринку.

Між тим, процес інтеграції економіки України до міжнародного господарського комплексу не надає вибору вітчизняним суб'єктам господарювання – чи розвивати свою діяльність на інноваційній основі та бути конкурентоспроможними, чи зоставатися на традиційних підходах до господарювання і відставати за всіма параметрами розвитку.

Відповідно до розробленої «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» пріоритетними цілями інноваційного розвитку держави є:

- переведення вітчизняної економіки на інноваційний шлях розвитку;
- формування якісно нового науково-технічного потенціалу та максимального його використання;
- забезпечення ефективної ресурсної та інтелектуальної бази світового рівня, що виражається у підготовці високопродуктивних науковців, формуванні сучасного технологічного оснащення та інформаційного забезпечення їхньої праці, раціональній організації науково-дослідних, дослідно-конструкторських розробок, розвитку системи комерціалізації наукових результатів [4].

Реалізація цих стратегічних напрямів відображена в Законах України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [5; 6; 7].

На сьогодні реалізується декілька державних програм у сфері інноваційного розвитку промислового сектору: Програма «Горизонт 2020» є найбільшою програмою Європейського Союзу з фінансування науки та інновацій з загальним бюджетом близько 80 млрд євро, яка розрахована на 2014–2020 роки; Програма «Інноваційна Україна-2020» передбачає необхідність якнайшвидшого переведення вітчизняної економіки на рейки інноваційного розвитку; Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів»; Програма визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017–2021 роки [8; 9; 10; 11].

Вирішення зазначеного спектру проблем потребує широкого теоретико-методологічного та практичного забезпечення, пов'язаного з активізацією інноваційної діяльності на макро-, мезо- та мікрорівнях. Інноваційний розвиток на мікрорівні – це соціально-економічний процес, ціллю якого є формування інноваційної системи, спроможної до збільшення інноваційного потенціалу підприємства та його реалізації на основі формування високотехнологічних виробництв, наукомістких послуг, започаткованих на використанні інтелектуальної праці і продуктів з високою доданою вартістю [12]. Інноваційний розвиток на мезорівні є соціально-економічним процесом, ціллю якого є формування сукупності (системи) організаційно-управлінських форм інновацій, спроможних до продукування постійних якісних змін потенціалу регіону задля забезпечення високого рівня життєдіяльності людини [13].

Дослідженню основних положень теорії інноваційного розвитку та практики формування інноваційного типу суб'єктів господарювання, розробці рекомендацій щодо організаційного механізму управління інноваційною діяльністю присвячена дана робота.

Представлене наукове дослідження є результатом роботи професорсько-викладацького складу кафедри економічних систем і управління інноваційним розвитком Одеського національного політехнічного університету МОН України.

Розділ 1. *Теоретико-методичні засади інноваційної діяльності* написано д-ром. екон. наук, проф. Е.М. Забарною.

Розділ 2. *Процеси становлення і розвитку інноваційної діяльності* написані канд. екон. наук, доц. С.І. Рассадниковою (п. 2.1) та канд. екон. наук, доц. Н.О. Задорожнюк (п. 2.2).

Розділ 3. *Ринок інновацій як складова інноваційного процесу* написані канд. екон. наук, доц. Н.І. Волковою (п. 3.1), канд. екон. наук, ст. викладачем Є.Ю. Щьокіною (п. 3.2) та канд. екон. наук, доц. В.А. Чередниченко (п. 3.3).

Розділ 4. *Стратегічна спрямованість інноваційної діяльності* написані старшим викладачем Н.О. Черепановою (п. 4.1) та канд. екон. наук, доц. О.М. Козаковою (п. 4.2).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1.	<i>Економічний зміст поняття «інновація»</i>
1.2.	<i>Сутність і види інноваційної діяльності</i>
1.3.	<i>Фактори та організаційний механізм інноваційної діяльності</i>

1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Економічний зміст поняття «інновація»

Термін «інновація» (з англ. – *innovation*) означає нове науково-технічне досягнення, нововведення як результат новизни. Узагальнивши теоретичні дослідження, розпочаті українським вченим-економістом М. Туган-Барановським, австрійський вчений Йозеф Шумпетер на початку ХХ ст. у праці «Теорія економічного розвитку» вперше ввів у науку терміни «інновація» та «інноваційний процес». Й. Шумпетер визначає п'ять типів нових комбінацій змін або інновацій [14]:

- виробництво нового продукту чи відомого продукту в новій якості;
- впровадження нового методу виробництва;
- освоєння нового ринку збуту;
- залучення для виробничого процесу нових джерел сировини;
- проведення реорганізації (уведення нових організаційних форм).

Таким чином, предметом інноваційних змін можуть бути продукти, технологічні процеси, сировина, організація виробництва та ринки збуту.

Прискорення розвитку науково-технічного прогресу у 60-ті роки ХХ ст. призвело до активного дослідження проблем інновацій та інноваційної діяльності. Виходячи з представлених у науковій літературі варіацій основних понять інноваційної діяльності, вживання терміну «інновація» багатоаспектне – від

узагальнених (широких) варіантів до специфічних (звужених). Згідно з Законом України «Про інноваційну діяльність» інновації – це «новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [6].

У сучасній літературі існує велика кількість визначень поняття «інновація», які запропоновані як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. В цілому можна виділити два основні підходи до визначення поняття «інновація».

Представники першого підходу розглядають інновації як процес будь-яких нововведень, упровадження будь-чого нового, зміну стану будь-якого об'єкта. Це є: процес упровадження нових виробів, технологій, методів організації та управління; зміни в техніці, технології, організації, економіці, екології, соціальному житті підприємства: процес втілення в життя будь-якої нової ідеї, відкриття, що ведуть до прогресивних змін.

Отже, в широкому розумінні інновацію можна розглядати як процес застосування нового рішення – науково-технічного, технологічного, організаційно-економічного, виробничого тощо. Як правило, інноваційний процес носить системний, комплексний характер, призводить до змін багатьох чи декількох його складових. Це пов'язано з тим, що значущість більш чи менш вагомого нововведення не обмежується якимось одним окремим середовищем, а потребує взаємодії різних елементів тих чи інших комплексних процесів. Так, упровадження нового продукту потребує, як правило, змін технології, організації виробництва, систем стимулювання тощо.

За другим підходом інновація – це продукт нововведень, втілення нового рішення у продукті, що реалізується на ринку, використовується у виробництві чи у сфері послуг. Таке розуміння інновації пов'язується, насамперед, з промисловим виробництвом і зводиться до вирішення технічних проблем через упровадження нової техніки та технології.

Інновацію визначають як кінцевий результат інноваційної діяльності, відображений у вигляді нових чи вдосконалених продуктів, впроваджених на ринку, нового чи вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, або нового підходу до соціальних послуг.

Варто зазначити, що треба розрізнити поняття «інновація» і «нововведення». Нововведення – це потенційна інновація, нове рішення до його комерціалізації. Комерціалізація – це практичне використання нововведення, яке супроводжується його виходом на ринок [15]. Тобто, нововведення стають інноваціями після їхньої комерціалізації. Очевидно, що невід'ємною ознакою інновації є науково-технічна новизна та можливість практичного застосування у виробництві. Можливість комерційної реалізації задуму є потенційною властивістю, для досягнення якої потрібні певні зусилля і час.

Розвиток інноваційної діяльності призвів до виникнення розгалуженої системи класифікацій інновацій (різні вчені надають різні бачення) та класифікують інновації за такими критеріями [15]:

- за сферою застосування – інновації у сферах науково-технічній, соціально-економічній, організаційній, екологічній тощо;
- за характером задоволення потреб – нові потреби та ті, що розвиваються;
- за предметом інноваційної діяльності – інновація як продукт, як процес, інновація-сервіс, інновація-ринок;
- за ступенем радикальності – базові, системні, ті, що приростають, псевдоінновації;
- за глибиною змін, що вносяться, – регенування первісних властивостей, кількісні зміни, новий варіант, нове покоління, новий вид, новий рід;
- за характером впливу на ринково-технологічні можливості підприємства – архітектурні, революційні, ті, що створюють ніші, та регулярні;
- за масштабами розповсюдження – застосовуються в одній галузі чи у всіх;

- за характером зв'язку з науковим знанням – висхідні та низхідні.

Кожна група інновацій – це певний зріз специфічного змісту інновацій за своїми ознаками, який має враховуватися в інноваційному процесі. Так, виділення типу інновації як продукту є нововведенням, яке має форму принципово нового чи вдосконаленого виробу, що виходить у формі товару за межі підприємства. Такий тип інновацій потребує значних інвестицій, проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, розробку інновацій-процесів. Між тим, інновація-процес вважається менш ризикованим типом інновацій, в ряді випадків, і менш затратним. Інновація-процес – це технічне, виробниче чи управлінське удосконалення існуючого продукту, яке сприяє, зокрема, зниженню його собівартості. Інновація-сервіс пов'язана з обслуговуванням процесів використання продукту за межами підприємства (наприклад, програмне забезпечення комп'ютерів).

Аналіз класифікації інновацій дає можливість здійснювати «прив'язку» характеру інноваційної діяльності підприємства, типу формування інноваційної стратегії, особливостей механізму організації інноваційного процесу до типу інновацій.

1.2. Сутність і види інноваційної діяльності

Теоретичні та практичні засади інноваційної діяльності висвітлені в працях таких провідних зарубіжних та вітчизняних вчених як Й. Шумпетер, П. Друкер, Р. Ратвел, Х. Рігс, Б. Твіст, Л. Антонюк, І. Вахович, Н. Денисенко, С. Ілляшенко, П. Перерва, В. Савчук, В. Федоренко та інші.

В наукових дослідженнях немає єдності поглядів щодо визначення поняття «інноваційна діяльність». Існує багато визначень, які розкривають різні аспекти цього поняття.

Низка науковців під терміном «інноваційна діяльність» вбачають процес, спрямований на пошук можливостей

інтенсифікації виробництва та задоволення суспільних потреб у конкурентоспроможних товарах і послугах завдяки використанню науково-технічного та інтелектуального потенціалу [16]. Інноваційна діяльність розглядається як діяльність, що спрямована на розробку та впровадження технологічно нових або технологічно вдосконалених продуктів і виробничих процесів. Під інноваційною діяльністю розуміють також усі наукові, технологічні, організаційні, фінансові та комерційні дії, що реально сприяють здійсненню інновацій або задумані з цією метою. До інноваційної діяльності відносять дослідження й розробки, не пов'язані безпосередньо з підготовкою конкретної інновації. Крім того, інноваційна діяльність визначається як одна з форм інвестиційної діяльності, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок та зумовлює випуск на ринок нових конкурентноздатних товарів і послуг [6].

Інноваційною діяльністю вважається діяльність учасників виробничих відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у матеріальне виробництво та інші сфери суспільного життя. У Законі України «Про інноваційну діяльність» визначаються такі види інноваційної діяльності:

- випуск і поширення принципово нових видів техніки і технології;
- прогресивні міжгалузеві структурні зрушення;
- реалізація довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат;
- фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил;
- розробка і впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального й екологічного становища [6].

Аналіз різних визначень інноваційної діяльності дає змогу зробити висновок, що специфічним змістом цієї категорії є трансформація наукових досліджень, різного роду

розробок, винаходів та відкриттів. Це формування комплексу заходів (наукових, технологічних, організаційних, фінансових, комерційних), які у своїй сукупності ведуть до створення інновації-товару, готового до реалізації на ринку. Отже, інноваційна діяльність носить комплексний, системний безперервний характер – від зародження і розроблення ідеї до її виходу на ринок. Це є взаємозалежна та узгоджена послідовність дій, певний механізм, спрямований на використання і комерціалізацію проміжних і кінцевих результатів наукових розробок для втілення їх у новому чи вдосконаленому продукті, процесі, підході.

Інноваційна діяльність включає пошук ідей, ліцензій, патентів, кадрів, організацію дослідницької роботи, інженерно-технічну діяльність – винахідництво, конструювання, створення інженерно-технічних об'єктів, інформаційну та маркетингову забезпеченість. В цьому плані інноваційна діяльність пов'язана з формуванням нового мислення, нової парадигми трансформаційних процесів. Таке розуміння інноваційної діяльності має пронизувати всі ланки господарського механізму – від підприємства до відповідних інституцій на місцевому, регіональному та державному рівнях.

1.3. Фактори та організаційний механізм інноваційної діяльності

Забезпечення ефективності інноваційної діяльності зумовлює необхідність системного аналізу стану інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, на який впливає сукупність факторів різних рівнів.

Більшість сучасних науковців розмежовують усі фактори впливу на інноваційну діяльність на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів відносять стан макросередовища – економічну та політичну ситуацію в країні, державне регулювання інноваційної діяльності, соціально-економічний та інтелектуальний потенціали регіону, стан ринку та його

інфраструктуру. Внутрішніми факторами є стан ресурсного та інтелектуального потенціалів підприємства, науково-технічне та матеріальне забезпечення інноваційної діяльності.

Представник західної класичної школи П. Друкер [17] усі зовнішні фактори поділяє на фактори прямого і непрямого впливу. До перших належать законодавчі норми, податкова та амортизаційна політика, антимонопольне законодавство. До других факторів – дотаційне фінансування, кооперація наукових та учбових закладів, матеріальне стимулювання працівників, створення спеціальних програм стимулювання інноваційної діяльності тощо. До внутрішніх факторів відносяться оновлення застарілого обладнання, виробництво конкурентноздатної продукції, прагнення працівників реалізувати свій творчий потенціал, підвищення іміджу підприємства.

Згідно з напрацюваннями М. Чорної фактори визначаються з позиції джерела виникнення [18]:

- зовнішні фактори непрямого впливу – макрорівень (держава);
- зовнішні фактори прямого впливу – мезорівень (галузь, регіон);
- внутрішні – мікрорівень (підприємство).

Очевидно, що зовнішні та внутрішні фактори тісно пов'язані між собою. Так, загальний макроекономічний стан формує умови функціонування регіону і підприємства та їхню інноваційну активність. Стан і розвиток регіону визначає можливість здійснення інноваційної діяльності певного підприємства, виходячи з його потреб та виробничих можливостей. Стан і розвиток самого підприємства позначається на спроможності його до інноваційного розвитку.

Об'єктивна оцінка стану інноваційної діяльності суб'єктів господарювання потребує послідовних кроків дослідження ступеню впливу кожної групи факторів.

Першим кроком аналізу інноваційної діяльності є оцінка макроекономічного становища країни за такими параметрами, які характеризують тенденції розвитку макроекономічної ситуації в країні. Це обсяги і динаміка валового внутрішнього продукту, основного капіталу та його

структури, надходження капіталовкладень, темпи економічного зростання, стан і напрямки розвитку ринку інновацій.

Другим кроком є аналіз економічного стану регіону та його інноваційної активності. Параметрами такого аналізу є: валовий регіональний продукт; чисельність підприємств та їх динаміка; фінансовий стан підприємств; обсяги виробництва і реалізації продукції; динаміка надходження інвестицій в основний капітал та їх структура, динаміка витрат на інноваційну діяльність, обсяги реалізації інновацій.

Третім кроком аналізу є оцінка стану інноваційної діяльності самого підприємства. Аналіз має носити порівняльний характер з точки зору позиціонування підприємства в конкретній сфері діяльності. Необхідно враховувати такі складові внутрішнього середовища як інвестиційну привабливість підприємства, його спроможність до інноваційного розвитку, рівень виробляємої продукції, організаційно-технічний та управлінський рівні підприємства.

Оцінювання інвестиційної привабливості підприємства потребує врахування таких груп параметрів як фінансова стійкість підприємства, платоспроможність, ділова і ринкова активність та прибутковість підприємства.

Визначення рівня спроможності підприємства до інноваційного розвитку потребує врахування таких параметрів: наявність досвідного виробництва; рівень кваліфікації персоналу, що здійснює інноваційну діяльність; число завершених за певний період науково-дослідницьких та дослідницько-конструкторських робіт (НДДКР); ступінь модернізації самого виробництва.

За оцінюванням рівня виробляємої продукції необхідно враховувати обсяги і динаміку реалізації продукції, ступінь оновлення асортименту, частку конкурентоспроможної та експортної продукції.

Оцінювання організаційно-технічного і управлінського рівнів підприємства потребує врахування наступних параметрів: стану основних фондів і частки інноваційних засобів праці; освітнього і кваліфікаційного стану кадрового потенціалу підприємства; рівня спеціалізації та кооперування

виробництва; ступеню централізації організаційних і управлінських рішень.

Крім зазначених параметрів слід враховувати і такі, що пов'язані з корпоративною культурою, іміджем підприємства, рівнем інформаційного забезпечення та екологічним фактором. Корпоративна культура має розглядатися як стратегічний інструмент, що дозволяє орієнтувати всі підрозділи підприємства, весь персонал на цілі інноваційного розвитку. На сьогодні кращі інноваційні досягнення мають підприємства, які відрізняються не тільки маркетинговим, а й корпоративним іміджем – суспільним визнанням діяльності підприємства. Інформаційне забезпечення інноваційної діяльності виступає як фактор обґрунтованості інноваційних рішень та ефективності функціонування всього інноваційного менеджменту. Інноваційна діяльність підприємства має також оцінюватися з позиції зменшення природоємкості продукції, раціонального використання природних ресурсів.

Аналіз факторів, що впливають на інноваційну діяльність регіону і підприємства дає можливість виділити групи елементів оцінювання ефективності інноваційної діяльності як результуючої величини, що визначаються досягненням максимально можливого результату від створення, впровадження та комерціалізації різного роду науково-технічних розробок. До них можна віднести такі елементи:

- оцінювання відповідності стану ресурсів щодо інноваційної діяльності;
- оцінювання спроможності до інноваційного розвитку;
- визначення та аналіз показників інноваційної діяльності;
- виявлення невикористаних резервів підвищення ефективності інноваційної діяльності;
- оцінювання впливу інноваційних рішень на економічні результати діяльності.

На основі синергічного ефекту дії факторів макро-, мезо-, та мікрорівнів можна сформулювати організаційний механізм інноваційної діяльності суб'єкта господарювання, що представляє собою сукупність блоків елементів, взаємодія яких

сприяє забезпеченню безперервного процесу інноваційної діяльності. На базі інновацій мають постійно продукуватися у часі і просторі науково-технічні, технологічні, організаційно-економічні та соціальні зміни.

Вбачається, що організаційний механізм інноваційної діяльності підприємства (регіону) має включати такі блоки:

- планування інноваційної діяльності;
- визначення цілей, завдань, принципів та форм інноваційної діяльності;
- визначення чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, їхніх можливостей та загроз для інноваційної діяльності;
- управління інноваційною діяльністю (інноваційний менеджмент);
- формування величини і структури інвестицій в інновації на основі параметрів ефективності;
- визначення ступеня впливу інновацій на показники роботи суб'єкта господарювання;
- оптимізація інноваційної діяльності (рис. 1.1, див. стор. 20).

Кожен блок представленої схеми включає систему організаційних елементів, які пов'язані між собою і визначають зміст, направленість, етапи інноваційної діяльності. Так, визначення цілей інноваційної діяльності суб'єкта господарювання обумовлює формування відповідного комплексу завдань, принципів та форм впровадження інновацій. Це в свою чергу неможливо без оцінки інноваційного потенціалу підприємства та його можливостей. Визначення чинників зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства з точки зору можливостей та загроз інноваційній діяльності передуює вибору інноваційних стратегій та формуванню величини і структури інвестицій в інновації. В свою чергу структура планування та управління інноваційною діяльністю повинна мати таку систему заходів, яка б вчасно реагувала на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища і надавала органам управління можливість вживати дієвих заходів для вирішення проблем, які виникають. Визначення

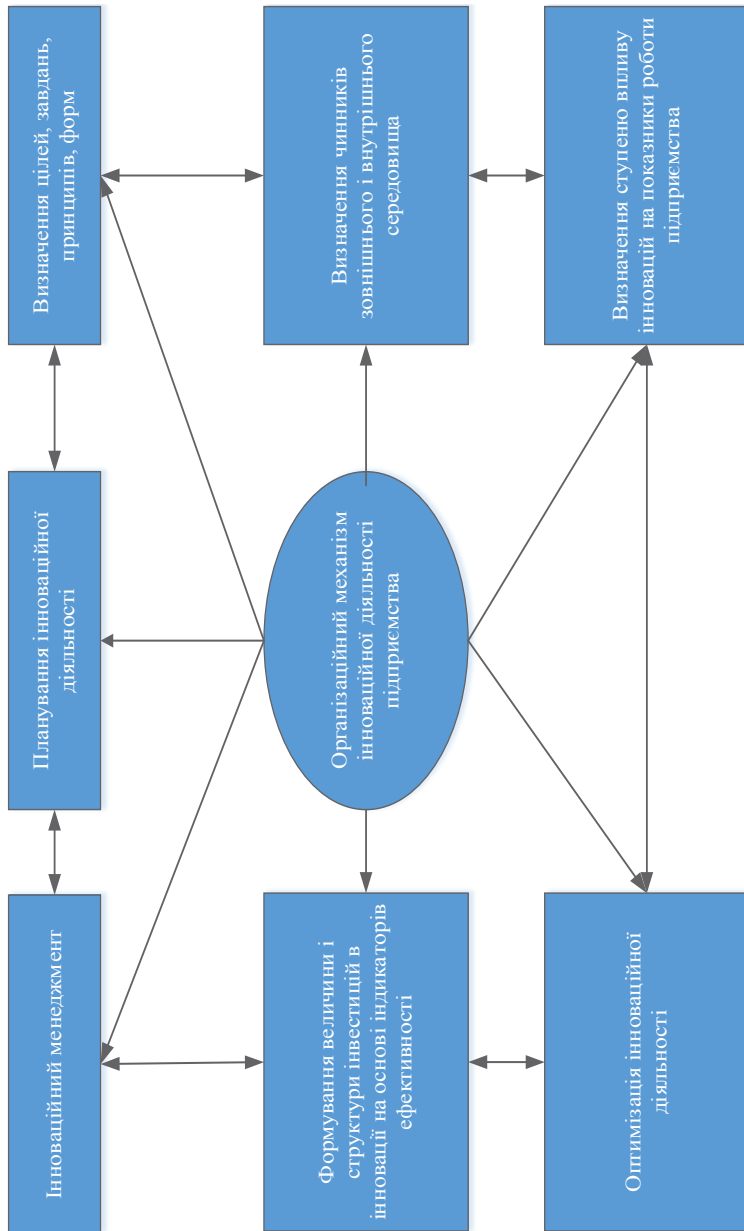

Рисунок 1.1.
Організаційний механізм інноваційної діяльності

ступеню впливу інновацій на показники роботи підприємства дозволяє виробити заходи щодо вдосконалення інноваційної діяльності.

Отже, розробка організаційного механізму інноваційної діяльності дає можливості:

- встановлювати і корегувати стратегічні цілі інноваційної діяльності;
- розробляти і здійснювати вибір оптимального набору інноваційних стратегій;
- формувати оптимальні величини і структури витрат на інновації;
- встановлювати динаміку залежності зміни показників роботи під впливом впровадження інновацій.

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕСИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1.

Сучасні тенденції інноваційної діяльності

2.2.

Стан інноваційної діяльності в Україні

2. ПРОЦЕСИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Сучасні тенденції інноваційної діяльності

Економічна система розвинених країн за своєю сутністю є інноваційною. Вона спрямована на інновації як кінцевий результат інноваційної діяльності. За існуючими оцінками, у розвинених країнах від 50% до 90% зростання валового внутрішнього продукту визначається інноваціями та технологічним прогресом. Глибинною причиною виникнення інновацій є взаємозв'язок суспільного виробництва і кінцевого його призначення – споживання. Зростаючі потреби суспільства диктують необхідність відновлення виробництва, його нарощування і вдосконалення. Отже, інновації виступають як форма розв'язання протиріччя між зростаючими суспільними потребами і обмеженими виробничими можливостями, що проявляється у таких функціях:

- інновації створюють можливості залучення у виробництво нових складових продуктивних сил, оскільки спрямовані на зменшення видатків уречевленої та живої праці на виробництво продукції, зокрема, зниження матеріало- та енергомісткості виробництва;
- інновації сприяють інтелектуалізації трудової діяльності, підвищенню її наукоємності, що впливає на удосконалення організаційно-економічних відносин;

- інновації сприяють підвищенню рівня і якості життя, що веде до удосконалення соціально-економічних відносин;
- інновації створюють можливості для удосконалення структури ринкової економіки, підтримання пропорцій між попитом і пропозицією, між виробництвом та споживанням [12].

На сьогодні інновації в розвинених країнах охоплюють всі підсистеми економічної системи – продуктивні сили як матеріально-речову сторону економіки, економічні відносини як соціальну-економічну сторону та господарський механізм, що за своїм призначенням має скріпляти, «цементувати» дві сторони економічної системи. Інновації охоплюють всі стадії відтворювального процесу – виробництво, розподіл, обмін та споживання. На макрорівні вони проникають у сфери, що забезпечують національну безпеку, технологічну та економічну незалежність країни. На мезо- та мікрорівнях – охоплюють сфери, що забезпечують благами кінцевих споживачів. В цілому, інновації сприяють підвищенню життєздатності економічної системи, її конкурентоспроможності та ефективному економічному зростанню.

У сучасному світі інноваційний розвиток розглядається як сукупність безперервно здійснюваних у часі та просторі якісно нових прогресивних змін. Високому рівню інноваційного розвитку притаманні такі риси:

- найбільша частка в структурі інновацій належить про-ривним інноваціям;
- частка наукомісткого сектору виробництва (в доданій вартості та зайнятості) постійно зростає, що відображається динамікою показника наукомісткості виробництва як відношення видатків на дослідження і розроблення до обсягу реалізації продукції;
- відбувається суттєве зниження матеріало- та енерго-місткості виробництва;
- відтворювальний інноваційний процес спрямований на досягнення технологічної конкурентоспроможності.

В контексті таких ознак можна виокремити основні тенденції інноваційної діяльності та її розвитку.

1. Зростання витрат на фінансування науки та інноваційної діяльності. Фінансування інноваційних процесів є одним з найважливіших аспектів розвитку інноваційної діяльності. Упродовж останніх десятиліть уряди розвинених країн і керівництво корпорацій активно збільшують витрати на науку, інновації, розвиток яких не призупиняється навіть у період фінансово-економічних криз. Основними джерелами фінансування є кошти приватних бізнес-інвесторів та державні кошти.

2. Становлення малих науково-технічних структур (венчурних фірм) як основних розробників науково-технічної продукції (раніше основними центрами створення науково-технічних інновацій були дослідницькі центри та лабораторії в структурі великих корпорацій) [19].

3. Посилення симбіозу академічної науки і промисловості та виникнення на цій основі широкої мережі технопаркових структур. Якщо раніше географія технопарків обмежувалася територією США, то на сьогодні їх мають всі розвинені країни і чимало країн, що розвиваються. Загальне число технопарків у світі становить кілька тисяч. У США діє 140 технопарків, в Європі – 260 [18].

4. Посилення державної підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. Інноваційна політика як специфічний елемент системи державного регулювання здійснюється шляхом визначення довгострокових та середньострокових пріоритетів науково-інноваційного розвитку, фінансової підтримки інноваційних процесів, стимулювання інновацій через встановлення пільгового оподаткування, надання кредитів за низькими відсотками, стимулювання розвитку науково-дослідної та інноваційної інфраструктури. В результаті більше половина підприємств у розвинених країнах займаються інноваційною діяльністю.

5. Зростання інтернаціоналізації знань, технологій та інновацій. Свідченням цього є збільшення кількості міжнародних спільних видань, транскордонного спільного

патентування, мобільності людських ресурсів. Інтернаціоналізація інновацій означає, що ланцюг цінності (нарощування вартості) розділено: дослідження, інновації, виробництво більше не зосереджуються в одній і тій же географічній локації. Зростають процеси переміщення науково-дослідних лабораторій та інноваційних центрів крупними транснаціональними корпораціями як в розвинені країни, так і в ті, що розвиваються.

6. Розширення кооперації у сфері НДДКР. Посилення науково-технічної кооперації обумовлено: зростанням витрат на проведення НДДКР; переорієнтацією значної частки досліджень і розробок з військових на цивільні цілі; необхідністю зниження негативних наслідків промислового розвитку в глобальному масштабі (забруднення навколишнього середовища, зміна клімату) та на національному рівні (збільшення безробіття, загострення соціальних проблем); міжнародною діяльністю ТНК і жорсткістю технологічної конкуренції. Одним із характерних проявів даного процесу є формування регіональних і локальних інноваційних мереж, що базується на поширенні та узгодженні спільних економічних, фінансових, соціальних та екологічних інтересів регіонів або сусідніх держав. Яскравим прикладом є Західна Європа, де науково-технічна кооперація складається на багатоярусній основі.

7. Збільшення масштабів ринкової комерціалізації складових світових науково-технологічних доробок. Обсяг світового ринку виробництва, експорту та імпорту інноваційної продукції сектора високих технологій характеризується прискореною динамікою відтворення. Якщо на кінець 2010 р. темпи зростання відповідали аналогічним показникам періоду 2000–2005 рр., то за прогнозними оцінками на 2020 р. економічне відтворення набуде розширеного формату – високотехнологічне виробництво зросте в 1,6 раз, а обсяг експорту та імпорту – фактично вдвічі (рис. 2.1, див. стор. 27). На національному рівні така тенденція сприяє посиленню фінансово-економічних вимог до результату інвестиційного супроводу реалізації проектів наукових досліджень і розробок як з боку держави, так і господарчих суб'єктів приватного сектора економіки.

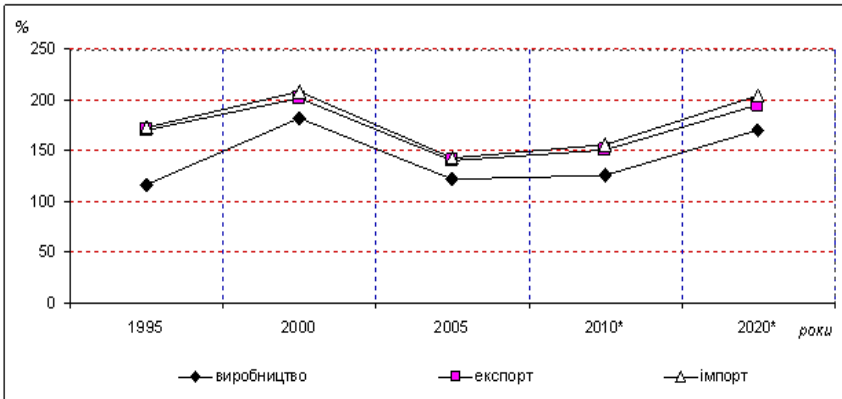

Рисунок 2.1.

Темпи зростання виробництва, експорту та імпорту інноваційної продукції загальносвітового сектора високих технологій, %

Джерело: розроблено на основі використання даних [20; 21]

8. Вдосконалення системи управління інноваційною діяльністю. У сучасних фірмах спостерігається системна підтримка і стимулювання організаційних інновацій. Так, у корпораціях США великі реорганізації відбуваються приблизно один раз на 5 років, реорганізація управління менших масштабів – щороку. Все більшого значення набуває інформаційне забезпечення системи управління. Раціоналізація структури інформаційних потоків, спрощення процедур обміну інформацією, впровадження об'єктно-орієнтованого моделювання, формування системної аналітичної інформації – ці та інші системно-інформаційні проблеми стали прерогативою інноваційного менеджменту. Важливим напрямком є децентралізація інноваційної діяльності, коли на вищих рівнях переважає розв'язання завдань стратегічного значення, а на нижчих – інноваційна діяльність стає предметом інноваційної активності бізнесменів, що підвищує адаптивні якості систем управління та їхню ефективність.

9. Екологізація інноваційної діяльності. Посилюється природоохоронна складова в структурі технологічних

пріоритетів цивілізаційного розвитку світу на наступні роки. Очікуваними результатами є: удосконалення шляхом поєднання нано- та інформаційних технологій технічного інструментарію передбачення, вияву і упередження стихійних природних явищ, створення принципово нових технологічних рішень зниження рівня шкідливих викидів, переробки виробничих відходів, перехід на більш екологічно безпечні види палива тощо [21].

В межах зазначених тенденцій фахівці виділяють три моделі інноваційного розвитку. Перша модель під назвою «Ризикове венчурне підприємництво» передбачає наявність малих (венчурних) фірм. Стартовим капіталом для них є власні заощадження засновника та ризиковий капітал, який надається на безвідсотковій, безповоротній основі. Перевагами такої моделі є її гнучкість, мобільність та спрямованість на радикальні інновації. Друга модель під назвою «Міжнародна міжфірмова кооперація і метод підвищення ефективності НДДКР» притаманна країнам Західної Європи і спрямована на вирішення довгострокових комерційних завдань та пов'язана з глобальним поширенням нових технологій. В основі третьої моделі «Нові форми взаємодії людей в інноваційному процесі» лежить посилена увага до модернізації виробництва та якості продукції. Реалізація інновацій істотно залежить від їх поширення на сполучені виробництва.

Названі моделі є основою для поєднання (комбінування) різних елементів державного впливу при формуванні політики інноваційного розвитку. За ступенем державного регулювання можна виділити два підходи.

Перший підхід представляють такі країни як США та Великобританія, де участь держави в інноваційній сфері визначається застосуванням непрямих методів стимулювання інноваційної діяльності. Головний акцент робиться на створенні сприятливих умов для ведення бізнесу, що формує рівні умови для впровадження інноваційної продукції у всі галузі національної економіки. Серед особливостей інноваційного розвитку США слід виділити такі: тісна взаємодія держави і приватного бізнесу; особлива увага передачі

федеральних технологій приватному бізнесу; здійснення державного регулювання у напрямі стимулювання створення венчурних фірм і дослідних центрів дрібних і середніх інноваційних підприємств. Серед особливостей інноваційного розвитку Великобританії слід виділити такі: існування великої кількості інноваційних центрів; пропаганда регіонального розвитку інвестиційних процесів; орієнтація на приватну ініціативу підтримки інноваційної сфери.

Прикладом регулювання інвестиційної діяльності для України може бути другий підхід, який представляють такі країни як Франція та Японія, де державі відведена активна роль у підтримці інноваційного розвитку. Держава визначає пріоритетні напрями інноваційно-технологічного розвитку, яким надається суттєва державна підтримка. Використовуються також неринкові методи впливу – прямі державні субвенції, прямі методи стимулювання підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність.

Очевидно, що, незалежно від підходів, держава активно впливає на інноваційний процес, відіграє важливу роль в організації та підтримці на високому рівні структур і каналів передачі технологій [22].

Між тим, можна констатувати, що інтеграційні процеси у інноваційній діяльності сприяють еволюції державного регулювання науково-технічних та інноваційних процесів у відповідності до вимог міжнародного співробітництва. Можливість і реальність ефективного поширення новітнього технологічного і виробничого досвіду, короткострокова адаптація до умов конкретних фірм ґрунтуються на використанні єдиних стандартів, високого рівня гнучкості виробничих систем, міжфірмових зв'язків і широкого складу учасників.

2.2. Стан інноваційної діяльності в Україні

Аналіз стану інноваційної діяльності в Україні показує, що незважаючи на численні наукові дослідження інноваційної діяльності, концепції і програми розвитку науки та інновацій, інноваційна діяльність в Україні характеризується:

- недостатньою здатністю до інновацій;
- низькими позиціями за рівнем комерціалізації та захисту об'єктів інтелектуальної власності;
- недостатнім рівнем інноваційної активності промислових підприємств;
- низьким рівнем підприємницької активності в інноваційній сфері малого та середнього бізнесу.
- низьким рівнем фінансування інноваційної діяльності;

Все це є наслідком дії низки системних зовнішніх та внутрішніх факторів. Між тим, активізація інноваційної діяльності є необхідною умовою збільшення рівня конкурентоспроможності підприємств України і держави в цілому. На сьогодні позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2017–2018 рр. досить низька. Україна посідає 81 місце серед 137 країн світу [23].

Недостатню здатність до інноваційної діяльності було зазначено за такими показниками:

- наявність новітніх технологій;
- освоєння технологій на рівні фірми;
- прямі зовнішні інвестиції та передача технологій;
- використання інформаційно-телекомунікаційних технологій;
- якість науково-дослідницьких інститутів;
- витрати компаній на дослідження і розробки;
- співпраця університетів та промисловості у дослідженнях та розробці;
- державні закупівлі високотехнологічної продукції [23].

Низька здатність до інновацій обмежує зростання продуктивності праці, не створює умов для модернізації економіки та її структурної перебудови і якісного оновлення.

Україна, маючи досить високий рівень досліджень і розробок та патентної активності, має низькі позиції за її рівнем. За даними Держслужби комерціалізації та захисту об'єктів інтелектуальної власності статистики України в економіці використовується близько 4 тис. об'єктів промислової власності, в т. ч. 1,8 тис. винаходів, що складає 7% від загальної кількості чинних патентів, 2,4 тис. корисних моделей – відповідно 6%, 393 промислових зразків – відповідно 4% [24]. Тобто, більшість захищених охоронними документами об'єктів інтелектуальної власності не використовуються у виробництві й припиняють свій життєвий шлях відразу ж після розробки і отримання правової охорони. Крім того, понад 20% наукового потенціалу України працює на закордонні замовлення. Низькі показники патентування українських винаходів в зарубіжних країнах свідчать про патентну незахищеність продукції, що експортується з України, та обумовлює суттєві ризики її експорту. Продовжується виток з України вітчизняних заявок на перспективні винаходи, тобто так звана «патентна міграція» з України зростає. Найбільш активними секторами міграції є IT-технології, медичні препарати та фармакологія.

За часткою підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, Україна значно поступається розвиненим країнам. Так, упродовж 2014–2016 років частка інноваційних підприємств становила 18,4%, з них здійснювали технологічні інновації – 11,8% (5,7% – продуктові, 10,3% – процесові), нетехнологічні інновації – 13,4% (8,7% – організаційні, 10,2% – маркетингові) [25].

При цьому вища за середню по країні частка підприємств із технологічними інноваціями була серед підприємств переробної промисловості (15,6%), підприємств з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (12,6%), а також підприємств, які займалися діяльністю у сферах архітектури та інжинірингу, науковими дослідженнями та розробками, рекламною діяльністю – 13,2%; з нетехнологічними інноваціями – серед підприємств фінансової та страхової діяльності (18,0%), інформації та телекомунікації (17,3%), переробної промисловості (15,3%).

Відповідно найвища частка як технологічно інноваційних, так і нетехнологічно інноваційних підприємств була серед великих підприємств (31,4% і 28,1%). Тобто, можна стверджувати, що в українських реаліях існує прямий зв'язок між розміром підприємства і його рівнем інноваційності, що обумовлено необхідною наявністю відповідних кадрів та матеріальної бази для виконання наукових досліджень і розробок та впровадження інновацій.

Звідси і низький рівень підприємницької активності в інноваційній сфері малого та середнього бізнесу, який за своєю природою є найбільш динамічною та гнучкою організаційною формою підприємництва. В економічно розвинених країнах малий та середній бізнес виступає рушієм економічного зростання. В Україні лише 6% малих та 16% середніх промислових підприємств є інноваційно активними [20].

Щодо напрямів інноваційної діяльності підприємств України, то можна констатувати, що значна частина підприємств із технологічними інноваціями придбала машини, обладнання та програмне забезпечення для виробництва нових або значно поліпшених продуктів та послуг. Майже третина здійснювали діяльність для запровадження нових або суттєво вдосконалених продуктів (процесів), а саме: техніко-економічне обґрунтування, тестування, розробка програмного забезпечення для поточних потреб, технічне оснащення, організація виробництва тощо.

В цілому, аналіз стану динаміки інноваційного розвитку України показує, що ознакою останніх років стало сповільнення інноваційної діяльності (табл. 2.1, див. стор. 33).

Зниження ключових показників інноваційної активності вітчизняних підприємств є свідченням того, що їхня продукція переважно не є інноваційною і, відповідно, є неконкурентоспроможною. Згідно зі статистичними даними, в загальному обсязі реалізованої промислової продукції тільки 9,8% мають ознаки інноваційної, тоді як в Євросоюзі цей показник перевищує 75% [26].

Відставання України за кількістю інновацій становить серйозну загрозу економічній незалежності, а отже,

Таблиця 2.1

**Загальний обсяг витрат
за напрямами інноваційної діяльності**

	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямами						
			дослідження і розробки ¹	у тому числі		придбання інших зовнішніх знань ²	підготовка виробництва для впровадження інновацій ³	придбання машин обладнання та програмного забезпечення ⁴	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР				
	%	млн грн							
2000	18,0	1760,1	266,2	X	X	72,8	163,9	1074,5	182,7
2001	16,5	1979,4	171,4	X	X	125,0	183,8	1249,4	249,8
2002	18,0	3018,3	270,1	X	X	149,7	325,2	1865,6	407,7
2003	15,1	3059,8	312,9	X	X	95,9	527,3	1873,7	250,0
2004	13,7	4534,6	445,3	X	X	143,5	808,5	2717,5	419,8
2005	11,9	5751,6	612,3	X	X	243,4	991,7	3149,6	754,6
2006	11,2	6160,0	992,9	X	X	159,5	954,7	3489,2	563,7
2007	14,2	10821,0	986,4	793,5	192,9	328,4	X	7441,3	2064,9
2008	13,0	11994,2	1243,6	958,8	284,8	421,8	X	7664,8	2664,0
2009	12,8	7949,9	846,7	633,3	213,4	115,9	X	4974,7	2012,6
2010	13,8	8045,5	996,4	818,5	177,9	141,6	X	5051,7	1855,8
2011	16,2	14333,9	1079,9	833,3	246,6	324,7	X	10489,1	2440,2
2012	17,4	11480,6	1196,3	965,2	231,1	47,0	X	8051,8	2185,5
2013	16,8	9562,6	1638,5	1312,1	326,4	87,0	X	5546,3	2290,9
2014 ⁵	16,1	7695,9	1754,6	1221,5	533,1	47,2	X	5115,3	778,8
2015 ⁵	17,3	13813,7	2039,5	1834,1	205,4	84,9	X	11141,3	548,0
2016 ⁵	18,9	23229,5	2457,8	2063,8	394,0	64,2	X	19829,0	878,4
2017 ⁵	16,2	9117,5	2169,8	1941,3	228,5	21,8	X	5898,8	1027,1

¹ з 2007 року сума внутрішніх та зовнішніх НДР;

² до 2007 року придбання нових технологій;

³ з 2007 року показник віднесено до інших витрат;

⁴ до 2007 року придбання машин та обладнання, пов'язані з упродовженням інновацій;

⁵ дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: [26]

безпеці країни. Проте це не єдиний фактор ризику. Іншим фактором є низька якість інновацій. За розрахунками експертів, 75% інвестицій спрямовується у III-й уклад і тільки 20% і 4,5% відповідно у IV-й і V-й технологічні уклади. У технологічній частині капітальних вкладень (технічне переозброєння і модернізація) теж домінує III-й технологічний уклад – 83%, і тільки 10% припадає на IV-й уклад. Внаслідок цього у промисловому комплексі України домінують (94%) виробництва третього та четвертого технологічних укладів (важке машинобудування, виробництво і прокат сталі, суднобудування, кольорова металургія, органічна та неорганічна хімія). На п'ятий (комп'ютеризація, інформатизація, сучасні галузі електротехнічної промисловості і приладобудування, авіаційна, медична, хімічна, фармацевтична промисловість) та шостий (мікробіологічна промисловість, наукоємна і високотехнологічна медична техніка, види діяльності, засновані на біотехнологіях, генній інженерії) технологічні уклади приходиться 6%, зокрема на шостий, на який переходять постіндустріальні країни, всього 1% [27].

Динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах України характеризує негативні тенденції інноваційної діяльності (табл. 2.2, див. стор. 35).

Найважливішою складовою економічного забезпечення інноваційної діяльності є фінансування. Як показує світовий досвід, воно базується на таких принципах:

- чітка цільова орієнтація на швидке і ефективне впровадження сучасних науково-технічних інновацій;
- різноманітність джерел фінансування;
- обґрунтованість та юридична захищеність методів акумуляції коштів;
- гнучкість системи;
- фінансування всіх етапів життєвого циклу інновацій.

Відповідно до світової практики до джерел фінансування інновацій належать такі: державні асигнування; власні кошти суб'єктів господарювання; кредитні ресурси; приватні кошти; іноземні інвестиції; венчурний капітал.

Аналіз показує, що основним джерелом фінансування інноваційних витрат в Україні залишаються власні кошти

Таблиця 2.2

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів	У т. ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	Впроваджено виробництво інноваційних видів продукції ¹ , найменувань	з них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	14,8	1403	430	15323	631	9,4
2001	14,3	1421	469	19484	610	6,8
2002	14,6	1142	430	22847	520	7,0
2003	11,5	1482	606	7416	710	5,6
2004	10,0	1727	645	3978	769	5,8
2005	8,2	1808	690	3152	657	6,5
2006	10,0	1145	424	2408	786	6,7
2007	11,5	1419	634	2526	881	6,7
2008	10,8	1647	680	2446	758	5,9
2009	10,7	1893	753	2685	641	4,8
2010	11,5	2043	479	2408	663	3,8
2011	12,8	2510	517	3238	897	3,8
2012	13,6	2188	554	3403	942	3,3
2013	13,6	1576	502	3138	809	3,3
2014 ²	12,1	1743	447	3661	1314	2,5
2015 ²	15,2	1217	458	3136	966	1,4
2016 ^{2,3}	16,6	3489	748	4139	1305	...
2017 ²	14,3	1831	611	2387	751	0,7

¹ до 2003 року нових видів продукції;

² дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях;

³ дані наведені за результатами державного статистичного спостереження за формою № ІНН «Обстеження інноваційної діяльності підприємств за період 2014–2016 років» (за міжнародною методологією).

Джерело: [26]

підприємств. Так, у 2017 р. вони склали 84,5% загального обсягу витрат на інновації.

Кошти державного та місцевих бюджетів становили 3,5%; кошти вітчизняних інвесторів відповідно 4,2%; кредитами скористалося 21 підприємство, доля яких становила 6,5%. Серед структури фінансування немає долі венчурного фінансування. А саме воно є досить ефективним засобом залучення іноземних інвестицій. Якщо частка іноземних інвестицій у фінансуванні інноваційної діяльності у 2010 році становила 30%, то з роками вона значно зменшилась і на сьогодні становить 0,4%. Отже, до факторів, що гальмують освоєння нововведень у промисловості, відноситься, перш за все, брак власних фінансових ресурсів, а також високі ставки по кредитах комерційних банків, стиснення внутрішнього ринку і економічний ризик освоєння нової продукції.

Дослідження причин науково-технологічного відставання країни дозволяє виокремити його, так би мовити, нормальні та аномальні причини. Нормальні причини пов'язані з:

- труднощами трансформаційного періоду;
- гальмуванням структурної перебудови;
- недостатньою інвестиційною підтримкою;
- відсутністю розвиненої інфраструктури ринку інноваційних продуктів;
- низьким попитом на інновації в реальному секторі економіки;
- наростанням кадрового дефіциту у науково-технічній сфері.

Аномальні причини виявляються у таких негативних тенденціях:

- зруйнування та консервація власних досягнень у сфері науково-технологічного прогресу;
- численні порушення норм і правил функціонування ринку інтелектуальної власності;
- обмеження підприємницької ініціативи, перешкоди на шляху становлення та розвитку венчурного бізнесу;
- орієнтація на запозичення за кордоном, а не на трансфер своїх інновацій;

- неефективний розподіл і використання інвестицій, виділених для розвитку інновацій;
- гонитва за короткостроковими ефектами, неможливими в інноваційній діяльності.

На наш погляд, усі ці аномалії є безпосередніми ризиками в процесі забезпечення економічної безпеки країни. Подолання зазначених аномалій потребує створення повноцінного ринку інновацій, а саме: подолання монополізму, зниження бар'єрів на вході й виході, дотримання прав основних суб'єктів інноваційного процесу, проведення виваженої державної інноваційно-інвестиційної політики, спрямованої на стимулювання інноваційної діяльності.

РОЗДІЛ 3

РИНОК ІННОВАЦІЙ ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

-
- 3.1. *Сутність та особливості ринку інновацій*
- 3.2. *Проблеми формування ринку інновацій в Україні*
- 3.3. *Регіональний аспект формування ринку інновацій*

3. РИНОК ІННОВАЦІЙ ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

3.1. Сутність та особливості ринку інновацій

Огляд базових ідей та моделей, які визначають опорні точки в теоретичному осмисленні інновацій та їхньому впливі на структурні зрушення економічних систем, показав, що в сучасній економіці інновації є основою стрімкого та стабільного соціально-економічного розвитку. Інновації забезпечують високий технологічний та конкурентоспроможний рівень як країни, так і окремих регіонів, галузей та фірм за рахунок продукування, впровадження та дифузії нових ідей, що характеризуються і науковою, і ринковою новизною. Перетворення знань в інноваційний процес, передача знань по ланцюгу від однієї його фази до іншої вимагає додаткової посередницької системи – ринку інновацій.

Ринок інновацій – це сукупність економічних відносин щодо розробки, купівлі-продажу та впровадження нововведень. Це система економічних форм та механізмів, що пов'язані з інноваційним підприємництвом, з умовами та місцем реалізації нововведень.

Сутність і значущість ринку інновацій в сучасній економіці проявляється в його функціях:

- функція відтворення. Сприяє розширеному відтворенню виробництва на якісно новій основі завдяки комерціалізації та впровадженню у виробництво наукових ідей у формі інноваційної продукції;

- функція інвестування. Ринковий попит на інновації є вагомим індикатором при виборі перспективних напрямів інвестування в інноваційній сфері;
- функція регулювання. Передбачає відбір ефективних пропозицій та визначення перспективних напрямів інвестування в інноваційній сфері;
- функція ефективності. Передбачає скорочення витрат часу, людських та матеріальних ресурсів внаслідок відбору ефективних пропозицій;
- функція соціалізації. Сприяє поширенню зв'язків між учасниками інноваційного процесу, розбудові інноваційної інфраструктури;
- функція стимулювання. Визначає необхідність створення нової продукції з меншими видатками, є основою інтенсифікації виробництва [28].

Основними елементами ринку інновацій, як і кожного ринку, є попит, пропозиція, конкуренція і ціна. Між тим, ринок інновацій відрізняється від інших ринків особливостями свого формування і функціонування, що зумовлено самою природою інновацій, інноваційного процесу та його результату. За визначенням Б. Твісса, інноваційний процес – це перетворення наукового знання, наукових ідей, винаходів у фізичну реальність (нововведення), яке змінює суспільство [29].

Об'єктна та структурна характеристика ринку інновацій базується на визначенні інновації як комплексного процесу, що виконуються на різних етапах розроблення та впровадження – від наукової ідеї, інноваційного проекту до інноваційного продукту. Тобто, особливістю ринку інновацій є його неоднорідність і сегментність, що складається з трьох частин: ринку об'єктів інтелектуальної власності (наукових ідей, пропозицій), ринку інноваційних проектів та ринку готової інноваційної продукції.

В основі інноваційного процесу лежить створення, освоєння та розповсюдження інновацій. Інноваційний процес охоплює комплекс різних взаємообумовлених послідовних стадій, етапів, видів робіт на основі спеціалізації та кооперації праці. При цьому невід'ємним є зв'язок між освітою, наукою і

виробниками, які здатні перетворити наукові ідеї у реальний інноваційний проект, на основі чого можна створити готову інноваційну продукцію. Інноваційний проект – це дорожня карта, запланована послідовність шляхів досягнення взаємозв'язаних цілей і програм, що необхідні для практичної реалізації інноваційної ідеї. Нова ідея потребує різнобічної апробації, відпрацювання технології, інструментарію, виготовлення зразків у виробничих умовах, економічного дослідження видатків і можливих доходів тощо [30]. Саме тому ринок інновацій має розглядатися як механізм, що здійснює відбір перспективних наукових ідей та забезпечує процеси створення, освоєння і поширення інновацій.

Інноваційний процес залежить від зовнішнього та внутрішнього середовища окремих господарських структур та системи управління і регулювання інноваційною діяльністю. Тому елементи ринку інновацій, їхня специфіка та динаміка знаходяться під дією низки факторів:

- правових – рівня розробленості законів, нормативних актів, регулюючих інвестиційно-інноваційну діяльність, захист інтелектуальної власності тощо;
- організаційних – рівня організації праці, виробництва та управління інноваційним процесом;
- економічних – рівня суспільного поділу праці, структури національного господарства, рівня технічної оснащеності підприємств (фірм, організацій), рівнів інфляційного процесу, податкового навантаження, конкуренції та монополізму, фінансування освіти і науки тощо;
- соціальних – рівня і якості життя, соціальної захищеності, мотивації та стимулів до творчої праці.

Попит на ринку інновацій – це платоспроможна потреба на новий продукт чи на новий вид послуг, на нову технологію, на нову форму організації або управління, на носії новизни (інформація, патенти, ліцензії, ноу-хау) з боку споживчого чи виробничого сектора. Покупцями на ринку інновацій є фірми-посередники як сполучна ланка між наукою та бізнесом, що допомагає упровадженню і комерціалізації інновацій. Це

інформаційно-технологічні агентства, венчурні фонди, пошукачі найбільш перспективних бізнес-ідей, стартап-фірми, центри трансферу і комерціалізації тощо. Їхня діяльність за своїм змістом є діяльністю з підвищення ефективності практичного використання результатів наукових ідей, зниження ступеня ризику інноваційних проектів.

Між тим, попит на інновації характеризується відносно обмеженою кількістю покупців. Насамперед, він визначається попитом на блага (товари і послуги), вироблені з використанням інновацій, тобто залежить від інноваційної активності суб'єктів господарювання. Крім того, попит на інновації залежить від обсягу і структури виробництва, його науково-технічного рівня, пріоритетних напрямків розвитку, кон'юнктури ринків праці, капіталу, грошей.

Попит на інновації виступає у таких формах:

- розвиток власної наукової, науково-технічної та експериментальної бази науково дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт;
- проведення досліджень на кооперативних засадах з іншими структурами;
- замовлення відповідним структурам на проведення досліджень і експериментальних робіт;
- придбання ліцензії на право виробництва товару чи послуги;
- купівля продукції інтелектуальної власності – виробу, технології, ідеї;
- придбання нематеріальних активів шляхом випуску акцій, облігацій та залучення іноземного капіталу.

Пропозиція на ринку інновацій формується науково-дослідними та дослідно-конструкторськими установами, вищими навчальними закладами, галузевими науково-дослідницькими інститутами, технологічними бюро, експериментальними лабораторіями підприємств, об'єднаннями наукових працівників та винахідників, окремими дослідниками і раціоналізаторами.

Пропозиція інновацій безпосередньо знаходиться під впливом трудового, науково-технічного і виробничого

потенціалів країни, системи мотивацій і стимулів до творчої праці, видатків на фінансування освіти та науки. Пропозиція характеризується великим різноманіттям інноваційних проєктів і продуктів. Але створення інновацій не передбачає автоматичного формування попиту на них. З появою нового продукту складно передбачити економічну поведінку (реакцію) споживача, яка залежить від багатьох факторів.

Спеціалісти називають децильну норму окупності інноваційних проєктів, коли лише один проєкт з десяти дає ефект, що відшкодовує видатки [30]. Крім того, за емпіричним правилом, результати науково-дослідної роботи (НДР) мають ринкову перспективу, якщо дохід від продажу інноваційної продукції у 100 і більше разів буде перевищуватиме видатки на НДР [31].

Такий «вихід» потенційних інновацій обумовлений тим, що сукупна пропозиція інноваційної продукції формується в умовах невизначеності як ринкової, технологічної так і організаційної (тільки після ринкового визнання потенційна інновація підтверджує свій статус).

Ринкова невизначеність означає, що існують певні бар'єри сприйняття нововведень потенційним споживачем. Невідомо спочатку, яким чином інноваційна продукція може задовольнити потреби, наскільки вона краще вже існуючої продукції, наскільки вона сумісна з тією, що вже використовується споживачем. Немає гарантії щодо можливості її практичної реалізації та отримання від її впровадження очікуваного результату.

Технологічна невизначеність означає, що у споживача немає впевненості у технологічній і технічній досконалості інновації, відсутності побічних ефектів в процесі її використання тощо.

Організаційна невизначеність характеризується тим, що складно передбачити своєчасність виходу нової продукції на ринок, обсяги і динаміку поширення нововведення, ступінь задоволення попиту, поведінку конкурентів тощо. Крім того, на ринку інновацій представлена велика різноманітність товарів та використовуються специфічні форми і методи

продажу інновацій – відсутнє певне «місце» продажу, канали збуту є нерозвинуті, відносини із споживачем носять нерегулярний характер.

В результаті, сукупна пропозиція на ринку інновацій переважає сукупний попит. Це характеризує ринок інновацій як ринок «покупця», який може бути представлений і як ринок моносонії, коли на пропозицію багатьох виробників може бути попит однієї або декількох фірм. Таким чином, сам механізм ринку інновацій має істотні відмінності від інших ринків, що проявляється у постійному дисонансі між попитом та пропозицією.

Ціна на ринку інновацій формується не лише під впливом співвідношення сукупного попиту і сукупної пропозиції на інноваційну продукцію, а й залежить від економічної результуючої факторів конкретного суб'єкта господарювання – виробника нововведення. Це означає, що має місце обмежений вплив цінової детермінанти на ринок інновацій, який і робить його здебільшого залежним від нецінових факторів [32].

Конкуренція на ринку інновацій носить недосконалий характер. Суб'єктами на ринку інновацій є виробники і споживачі інноваційних продуктів (фізичні і юридичні особи), державні, регіональні, місцеві органи управління та регулювання. На відповідних сегментах ринку вони стають замовниками, покупцями або продавцями, реалізуючи свої економічні інтереси. У порівнянні з іншими ринками їхня чисельність на ринку інновацій обмежена. Крім того, змінюється сам характер конкурентної боротьби на відміну від традиційних методів її ведення [30]. Замість скорочення видатків на виробництво продукції чи збільшення ціни внаслідок диверсифікації, зусилля виробника зосереджуються на кардинально нових перспективних видах продукції. Перспективні інновації відкривають шлях до технологічного «прориву» для суб'єкта господарювання, залишаючи позаду конкурентів, які у даний час не в змозі повторити такий прорив. Це по суті означає «вихід» за межі конкуренції і створення такого середовища, яке називають «блакитним океаном» [33]. За умов «блакитного океану» виробник створює свій сегмент ринку,

свою цільову аудиторію споживачів, які мають нереалізовані потреби у нових продуктах. Основна увага приділяється запитам споживачів, критеріям їхнього вибору та оцінки інноваційного продукту. Конкуренція виробників інновацій заміщується конкуренцією споживачів, тобто підприємств, які їх впроваджують.

Таким чином, складові ринку інновацій мають свою специфіку, що наділяє ринок інновацій такими ознаками як непередбачуваний, нестабільний, ризикований. Це обмежує детальне планування і прогнозування складових інноваційного процесу, визначення конкретних шляхів досягнення поставлених цілей.

Очевидно, що специфіка ринку інновацій зумовлює необхідність активної державної інноваційної політики. Її головною задачею має бути створення адекватних політичних, економічних, соціальних та інших передумов для розвитку і стимулювання всіх елементів ринку інновацій. Відсутність таких умов негативно відображається на поведінці суб'єктів інноваційного процесу, призводить до тінезації економіки, «втечі» грошових капіталів за межі країни, «проїданню» накопиченого національного багатства.

Аналіз закордонного досвіду показує, що розвиток інноваційної діяльності залежить від активізації таких напрямів державної політики, як поліпшення систем освіти і науки, охорони здоров'я, підвищення доходів населення і платоспроможного попиту, ліквідація бідності, вдосконалення економічної та соціальної інфраструктури, розвиток соціального партнерства та наукових і підприємницьких ініціатив, підтримка процесу становлення і розвитку громадянського суспільства [28].

До основних елементів формування сприятливого середовища інноваційної діяльності можна віднести такі складові:

- відтворювальна складова – орієнтація всіх факторів відтворювального процесу на забезпечення ефективності виробництва та його зростання шляхом впровадження прогресивних технологій та результатів нових наукових досліджень;

- інфраструктурна складова – формування сукупності організацій, установ, структур, які сприяють руху інтелектуальної власності та результатів інноваційної діяльності;
- маркетингова складова – створення системи заходів, спрямованих на дослідження і просування інновацій на ринок;
- соціальна складова – формування людського та інтелектуального капіталу країни;
- культурна складова – формування інноваційної культури в суспільстві, що проявляється у відкритості до творчості, нововведень, готовності до конструктивних змін [34].

3.2. Проблеми формування ринку інновацій в Україні

В Україні інноваційні процеси та їхній комерціалізований результат – інновації, а тим більше продаж їх за кордон, практично не включені в систему цивілізованих ринкових відносин. Тому формування ринку інновацій стає на сьогодні найважливішим завданням не тільки технічного та економічного розвитку країни, але й засобом збереження унікального генофонду талановитих людей, припинення масового виїзду науковців за кордон.

Слід констатувати, що формування ринку інновацій відбувається у несприятливому зовнішньому і внутрішньому середовищі, що є наслідком дії низки системних зовнішніх та внутрішніх факторів на протязі всього періоду становлення України як незалежної держави. Не сприяють економічній активності бізнесу, розвитку конкуренції та інноваційної діяльності існуюче господарське право і судочинство, політична нестабільність, корупційні схеми, засилля монополістичного капіталу, інфляційні процеси, високі податкові ставки, ускладнений доступ до фінансів, падіння реальних доходів в усіх сферах господарювання, значне зменшення

видатків держави на фінансування освіти та науково-технічної сфери.

Проведене в роботі дослідження базується на розумінні інноваційного потенціалу як сукупності інтелектуальних та матеріальних ресурсів, а також об'єктивної організаційної структури, які дозволяють вирішувати сучасні та майбутні проблеми інноваційного розвитку.

Цивілізовану форму відносин між суб'єктами ринку інновацій може надати науково обґрунтована інноваційна інфраструктура. У глобальному індексі конкурентоспроможності 2017–2018 рр. така складова як інфраструктура України займає 78 позицію серед 137 країн світу [23].

На думку авторського колективу, інноваційна інфраструктура як сукупність установ, організацій, служб, фондів, що сприяють руху продукту інноваційної діяльності, формує:

- умови для проведення наукових досліджень в різних галузях економіки;
- умови для комерціалізації результатів інноваційної діяльності, надання їм форми товару;
- умови для впровадження у виробництво науково-технологічних розробок;
- умови для постачання на зовнішні ринки конкурентоспроможної продукції та забезпечення надходжень відповідної продукції в країну;
- умови для прискорення інноваційних процесів як в окремих господарських системах, так і в країні в цілому.

Результатом такого функціонального призначення вбачаються процеси активізації науково-технічної та інноваційної діяльності, подолання економічного спаду та створення необхідних передумов для структурної перебудови виробництва, посилення конкурентоспроможності продукції, зростання кількості робочих місць на ринку праці.

В процесі дослідження було сформовано склад інноваційної інфраструктури, що складається із трьох блоків: 1) загальносистемне забезпечення інноваційної діяльності; 2) матеріально-технічне забезпечення; 3) ресурсне забезпечення (рис. 3.1, див. стор. 48).

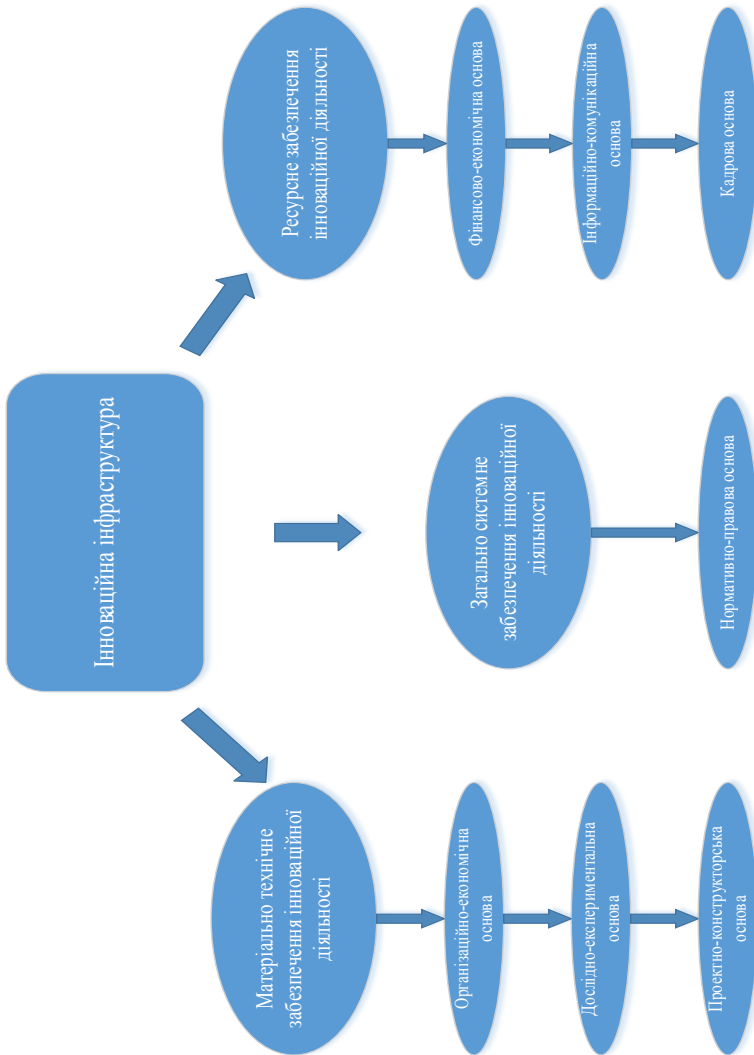

Рисунок 3.1.
Склад інноваційної інфраструктури

Перший блок формується на основі нормативно-правової інфраструктури, яка представлена законами щодо інноваційної діяльності, податковим законодавством, системою митного регулювання експортно-імпортних відносин у сфері інноваційної діяльності, юридичними та консалтинговими фірмами.

Нормативна база інноваційного розвитку України нараховує значну кількість документів. Але прописані юридичні норми системи відносин в інвестиційно-інноваційній сфері автоматично не реалізуються. Західні експерти визначають, що в країнах, де проходять трансформаційні процеси, центральну роль відігравати має інноваційна політика держави. Сприяння інноваціям повинно бути одним з основних елементів планів і стратегій розвитку держави. За аналітичними дослідженнями експертів Світової організації інтелектуальної власності (World Intellectual Property Organization) розвитку інновацій в Україні заважають саме недосконалі інститути та нерозвинута інфраструктура.

Про недосконалість інститутів, які опікуються інноваційними процесами, свідчить складна організаційна структура управління. Численні міністерства, агентства, служби відносяться до різних юрисдикцій, їхня діяльність розпорошена, нескоординована. Відсутня чітка взаємодія між інституціями та дублювання функцій. Як результат – жодна з інституцій не є відповідальною за інноваційну політику як єдиний представник влади.

В Україні не сформована система ефективного захисту права інтелектуальної власності, не створені умови для успішної комерціалізації інновацій в вітчизняній економіці, більшість наукових робіт вже багато років залишаються нереалізованими. У глобальному індексі конкурентоспроможності 2017–2018 рр. така складова як захист права власності в Україні займає 128 позицію серед 137 країн світу [23].

Аналіз комерціалізації об'єктів вітчизняної інтелектуальної власності показує, що більша частина наукових продуктів не патентується. Це по суті означає, що інтелектуальний капітал країни створює інновації для інших держав.

Одержані нові результати наукових досліджень, більшість з яких фінансується з державного бюджету, часто публікуються у відкритій пресі або безоплатно передаються дослідникам з зарубіжжя, що призводить до «осідання» доходу від інтелектуальної діяльності за межами України.

Отже, на наш погляд, закріплене за державою право власності на інтелектуальні продукти не сприяє розвитку бізнесу, особливо тому, який працює у сфері трансферу технологій. У цьому зв'язку вбачається, що необхідно змінити сам підхід до визначення власника на результати інтелектуальної праці та їхню комерціалізацію. Так, у більшості країн спостерігається тенденція закріплення прав інтелектуальної власності на інтелектуальні продукти, що створюються за рахунок держави, безпосередньо за університетами та іншими неприбутковими науковими організаціями. Наприклад, у США після прийняття в 1980 році закону Бея–Доула, що скасував державну монополію права на інтелектуальну власність, університети стали реальними власниками науково-технологічних результатів. Держава стимулювала формування необхідних інфраструктур щодо правової охорони, передачі та комерціалізації технологій, чим забезпечила базові умови для взаємодії всіх учасників інноваційного процесу. Університетська система США стала одним з основних джерел нових технологій.

В Україні по суті не створена модель (алгоритм) механізму стимулювання інноваційної діяльності з конкретними регуляторами, інструментами, специфічними підходами до їхнього впровадження в залежності від рівня і стану економічної діяльності суб'єктів господарювання. Не сформовані умови для ефективного розвитку інституцій венчурного фінансування, що неможливо без підтримки держави. В контексті інвестування інноваційних проектів у високотехнологічних секторах економіки дієвим може стати механізм взаємодії держави та ринку у формі створення державного венчурного інноваційного фонду.

Другий блок інноваційної інфраструктури – це матеріально-технічне забезпечення, що формується сукупністю різних організаційних форм розвитку продуктивних сил. До

них відносяться технологічні інкубатори, технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори, технологічні центри, проектні і дослідно-експериментальні інститути та інші структури. В Україні окремі з них, такі як венчурні фонди, центри трансферу технологій, інноваційно-технологічні центри, кластерні інноваційні системи перебувають на первісних стадіях свого розвитку чи зовсім не працюють. Чітко не визначено організаційно-правові засади функціонування кластерів, неналежним є рівень організації інформаційного забезпечення, що перешкоджає розвитку науково-дослідної та технологічної кооперації в інноваційній сфері.

Інноваційна інфраструктура – це простори, робочі місця, лабораторії та програми, що підтримують екосистему інновацій, де підприємці можуть знайти безпосередню підтримку для започаткування та ведення бізнесу. Так, акселератором інновацій (стартапів) виступають програми, які зазвичай надають учасникам доступ до наставництва, офісних приміщень та когортних (групових) подій. Бізнес-інкубатори надають стартапам спільний простір для роботи та програму, що сприяє її розвитку. Формування наукових (технологічних) парків, інноваційних центрів, створення інкубаторів малого інноваційного бізнесу, утворення під егідою держави та місцевих органів влади центрів по передачі технологій з державного в промисловий сектор входять в перелік резервів зростання інноваційного потенціалу підприємств і регіонів за рахунок активізації їхніх науково-технічних та підприємницьких ресурсів.

Блок ресурсного забезпечення інноваційної діяльності формується фінансово-кредитними установами, фондами, банками венчурного інвестування, інформаційними мережами та структурами, закладами вищої і середньої освіти, центрами спеціальної підготовки і перепідготовки фахівців з інноваційної діяльності. На сьогодні єдиної системи ресурсного забезпечення інноваційної діяльності в Україні не створено. Має місце слабка прив'язка підприємництва до наукової діяльності, до роботи наукових установ та вищих навчальних закладів.

За такою складовою Індексу глобальної конкурентоспроможності як співпраця університетів та промисловості у дослідженнях та розробці Україна займає 73 позицію в світі серед 137 країн світу [23]. Значно згорнуті фундаментальні дослідження, а прикладні дослідження, як вже зазначалося, обмежуються в основному третім технологічним укладом, що свідчить про низьку якість інноваційної продукції. За технологічною готовністю Україна займає 81 позицію в Індексу глобальної конкурентоспроможності [23].

За такого становища виникає необхідність прискореного розвитку інноваційної інфраструктури як підґрунтя активізації інноваційних процесів, нарощування інноваційно-технологічного потенціалу країни. До структурованих факторів, що потребують такого прискорення, відносяться:

- подолання технологічної несумісності вітчизняного виробництва з виробництвами розвинених країн світу;
- активізація науково-технічних досліджень і розробок для збільшення в економіці країни питомої ваги п'ятого та шостого технологічних укладів;
- активізація досліджень та розробок в галузі створення високих технологій;
- переорієнтація економіки України на формування економіки знань, що базується на освіченості та інтелектуальному потенціалі суспільства;
- створення безвідходних, енергозберігаючих та екологічно безпечних технологій виробництва.

Розвинена інноваційна інфраструктура дозволить суб'єктам господарювання більш активно використовувати сучасні системи пошуку інноваційної інформації, трансферу технологій, комерціалізації інновацій та більш впевнено реалізовувати свою інноваційну стратегію розвитку.

Суттєво стримує розвиток ринку інновацій в Україні нерозвиненість маркетингу інновацій. За показником «межі маркетингу», що входить до Індексу глобальної конкурентоспроможності, Україна у 2017–2018 рр. посіла 74 місце серед країн світу [23].

Маркетинг інновацій – це система заходів щодо дослідження та просування інноваційного продукту на ринок. Однією з задач маркетингу інновацій є формування такого середовища, де б здійснювався і відтворювався цілеспрямований пошук, підготовка і реалізація нововведень. Саме швидкість розробки, виробництва та виведення нового товару на ринок є запорукою успішної підприємницької діяльності. Тому основними принципами маркетингу інновацій є орієнтація:

- на природу поведінки споживачів на ринку;
- на довгострокову перспективу, тобто адаптивність;
- на кінцевий практичний результат.

Процес реалізації цих принципів є слабо структурованим, багатоаспектним, тому маркетинг інновацій має носити творчий характер, передбачати використання різних методів, підходів та стратегій. Так, на стадії розробки інноваційного продукту має відбуватися інтенсивне тестування, напрямки якого можуть бути різними – концептуальне тестування, бета-тестування, пробний маркетинг тощо. На стадії виведення і просування інновації на ринку має проводитися інтенсивне інформування споживачів щодо новинки, стимулювання пробних продажів, створення початкового попиту тощо. На етапі зростання обсягів збуту інноваційної продукції має бути запроваджено стимулювання вибіркового попиту та позиціонування (виділення) новації у свідомості споживачів.

Маркетинг інновацій використовує традиційні заходи комплексу маркетингового стимулювання – рекламу, пропаганду, паблік рилейшнз, стимулювання збуту, особистий продаж. Для створення і стимулювання попиту можуть бути застосовані різні складові комплексу маркетингових комунікацій як поодинці, так і в різних комбінаціях [35].

Слід констатувати, що в практичній діяльності вітчизняних розробників інноваційної продукції не спостерігається широкого застосування названих елементів та їхньої комбінації. Крім того, відсутній, на наш погляд, сам інноваційний підхід до використання інструментарію маркетингу інновацій. Пряме перенесення методів, які дістали визнання в розвинених країнах, де сформований ринок інновацій та його

середовище, не є ефективним в реаліях вітчизняного ринку. В умовах трансформаційних змін треба враховувати специфіку ринкової діяльності, особливості менталітету споживачів, що зумовлено багатьма факторами. На сьогодні інноваційна продукція вітчизняних виробників часто програє саме з причин ігнорування особливостей поведінки споживачів та специфічних вимог менеджменту, маркетингу і логістики.

Нерідко суб'єкти інноваційної діяльності стикаються з проблемами такого порядку:

- необхідністю отримання достовірної інформації щодо потреб споживачів, їхніх вимог до інноваційного продукту в цілях точного позиціонування продукції на ринку;
- необхідністю у виділені найбільш важливих функціональних характеристик і ознак нового продукту в залежності від особливостей класифікаційних груп споживачів (за станом споживчої готовності, за здатністю адаптації до нових товарів, за мотивацією їхньої поведінки тощо);
- необхідністю визначення ціни, за якою буде здійснюватися можлива реалізація інноваційної продукції;
- необхідністю достовірного встановлення ціни при просуванні продукту на нові ринки [36; 37].

Одним з підходів до вирішення цих проблем, на наш погляд, є доцільність створення окремих груп підприємств, організацій, що працюють в інноваційних галузях та впроваджують інноваційну продукцію. В таких групах можна здійснити апробування схожих маркетингових стратегій. Мета такого підходу – домінування споживачів у прийнятті рішень щодо інноваційної продукції. Так, при розробці маркетингової стратегії таким групам підприємств доцільно використовувати елементи системної інноваційної моделі «співтовариства» чи моделі «диктатури споживача», що формує «партнерську свідомість» усіх членів групи. При цьому мають враховуватися характерні особливості різних груп споживачів, як вже зазначалося, за станом споживчої готовності, за здатністю адаптації до нових товарів, за стилем

життя та мотивацією їхньої поведінки тощо. Домінування споживачів у прийнятті рішень потребує зміни таких аспектів маркетингової діяльності як формування структури виробленої продукції, визначення місць реалізації продукції, вибір системи ціноутворення, реклами, методів просування інновацій тощо.

Спеціалісти відмічають на ринку інновацій нестачу інформації щодо функціонування всіх його складових (попиту, пропозиції, конкуренції, ціноутворення) та блоків інноваційної інфраструктури. Наявність цих проблем є прямим наслідком недостатньої уваги до інфраструктурного забезпечення в цілому, та, зокрема, до таких форм інноваційної діяльності як розвиток торговельної мережі, реклами, виставкових комплексів, сервісного обслуговування інноваційної продукції. Ці послуги є важливими не лише на завершальному етапі інноваційної діяльності. Проблема комерціалізації інтелектуального продукту виникає ще на початковій стадії розроблення інноваційної ідеї. Від її вирішення в значній мірі залежить перетворення ідеї на інноваційний продукт на всіх етапах інноваційного процесу.

Одним з ключових завдань в цьому плані є налагодження відносин між органами державної влади, науковим співтовариством, бізнесом та широкою громадськістю. Це потребує створення системи комунікації, яка б виконувала функції взаємодії на всіх етапах виробництва знань, розробки інновацій, залучення інвестицій та розвитку ринків високотехнологічних товарів.

На наш погляд, системний підхід до комунікації як засобу інноваційного розвитку має складатися з таких структурно функціональних блоків (підсистем):

- інформаційний блок комунікації;
- блок управління комунікацією;
- блок відтворення умов комунікації (рис. 3.2, див. стор. 56).

Інформаційний блок має займати особливе місце в системі комунікації. Він передбачає збір, накопичення, аналіз та розповсюдження інформації щодо пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в країні та регіонах, інноваційного

потенціалу регіонів, рейтингової оцінки інноваційної привабливості місцевих об'єктів тощо. Це має стимулювати увагу суб'єктів господарювання до впровадження інновацій, сприятиме розширенню пошуку джерел фінансування, урізноманітненню форм організації наукової та виробничої діяльності, сприйняттю громадськістю нових прогресивних ідей та готовності їх підтримувати.

Рисунок 3.2.
Структура системи комунікації, що спрямована на інноваційний розвиток

Блок управління комунікацією має охоплювати планування розвитку комунікаційної діяльності, її організацію та контролінг. Ціллю цього блоку є оптимізація комунікаційної діяльності, спрямованої на інноваційний розвиток. Йдеться про розробку і ранжування комунікативних цілей і завдань, моделювання різних варіантів напрямів і форм комунікації та вибір найсприятливіших з них, оцінку ефективності комунікаційних заходів. В результаті має вибудовуватися система злагодженої діяльності представників різних сфер, задіяних в інноваційному процесі.

Блок відтворення умов комунікації має бути спрямований на безперервне функціонування середовища інформації та знань. До цього блоку можна віднести такі складові: кадрову політику – планування, підготовку та підвищення кваліфікації кадрів в області комунікаційної діяльності; маркетингову підтримку комунікації, а саме, політику стимулювання, пропаганду, рекламну політику як інформаційний супровід інноваційного розвитку; управління процесом комунікації у конфліктних та кризових ситуаціях.

Для розвитку ринку інновацій важливими є соціальна і культурна складові, що визначаються використанням висококваліфікованих кадрів, нових знань, нових технологій, інноваційних методів управління виробництвом та творчим, креативним підходом до вирішення проблем. Людський капітал все більше стає головним фактором інноваційного виробництва. Загальна тенденція економіки розвинених країн характеризується новим співвідношенням між людським і фізичним капіталом. Згідно з розрахунками Всесвітнього банку у складі національного багатства США виробничі фонди становлять всього 19%, людський капітал – 76%. В країнах Західної Європи відповідно – 23% і 74% [38].

Якість людського капіталу визначається досягнутим рівнем знань, кваліфікації, вмінням працювати, потенційними здібностями населення країни. Досягнення якості людського капіталу потребує відповідного інвестування в освіту і науку, охорону здоров'я, соціальну інфраструктуру, що має забезпечувати і відтворення інтелектуального людського капіталу,

тобто капіталу, втіленого в людях, які здатні створювати новачі, інтелектуальні продукти. На сьогодні в розвинених країнах інтелектуальні продукти, включаючись в процес відтворення капіталу, відіграють роль самостійного ресурсу інноваційного розвитку та економічного зростання.

Інноваційний розвиток економіки будується на прямих та зворотних зв'язках між наукою, виробництвом і підготовкою кадрів, без чого не може здійснюватись безперервний процес розробки нових видів продукції та просування їх на ринок. Внаслідок цього основним принципом удосконалення системи підготовки та перепідготовки кадрів має бути їхнє узгодження із завданнями інноваційного промислового виробництва в країні. Державна промислова політика, спрямована на активізацію нововведень, має бути пріоритетною складовою загальної стратегії підвищення конкурентоспроможності економіки країни. Це, в свою чергу, вимагає зміни якісних характеристик робочої сили, які обумовлюються рівнем освіти та кваліфікації. Тому в постіндустріальних країнах сформовано своєрідний культ освіти, знань, людського та інтелектуального капіталу. Так, у діючій стратегії соціально-економічного розвитку Європейського Союзу «Європа-2020» передбачається, що економічне зростання має базуватися на знаннях та інноваціях. Для цього ще у 2000 році було прийнято рішення збільшити видатки на наукові дослідження та розробки до 3% від сукупного валового внутрішнього продукту ЄС. В Україні на практиці видатки на наукові дослідження жодного разу за часи незалежності не перевищували позначки у 0,5% [32]. Згідно з Законом «Про наукову і науково-технічну діяльність» (від 26 листопада 2015 р.) лише до 2025 р. намічається збільшення обсягу фінансування науки за рахунок усіх джерел до 3% ВВП – показника, визначеного Лісабонською стратегією Європейського Союзу [39].

Між тим, на сьогодні для України проблема полягає не тільки в тому, щоб збільшити інвестиції в науку та стимулювати представників інтелектуального капіталу. Актуальною є проблема створення раціональної структури диверсифікації

джерел фінансування наукової діяльності та ефективної віддачі від вкладень в науку. Визначення і реалізація пріоритетів інноваційного розвитку України мають базуватися на світових критеріях і механізмах підвищення конкурентоспроможності економіки. Це має вирішуватися системно і одночасно освітою, наукою і підприємництвом.

3.3. Регіональний аспект формування ринку інновацій

Одним із факторів становлення і розвитку ринку інновацій є участь регіональних органів влади у його регулюванні. Регіональне регулювання ринку інновацій спрямоване на сприяння найбільш повній реалізації інноваційних ресурсів регіону, підвищення його конкурентоспроможності, створенню умов для сталого розвитку.

Обмеженість в сучасному суспільстві ринкових механізмів як середовища продукування і розповсюдження інновацій визначає функції як загальнодержавних, так і регіональних органів на ринку інновацій. Аналіз світового та вітчизняного досвіду функціонування інноваційних структур дає підстави віднести до функцій регіональних органів влади наступні:

- акумулювання вільних коштів за рахунок оптимізації управління бюджетом, його планування та виконання, підтримка структурної збалансованості в часі доходної та витратної частин бюджету;
- ініціація створення галузевих банків та формування кредитних інноваційних спілок, кредитних спілок у сільській місцевості для фінансування нововведень в сільському господарстві (нові сорти рослин, нові породи тварин, нові засоби виробництва, нові види добрив тощо), венчурних фірм, підтримка фінансового лізингу, франчайзингу, сприяння акумуляції коштів у приватних, акціонерних, громадських та міжнародних структурах;

- сприяння кооперації та взаємодії різноманітних суспільних інституцій у здійсненні інновацій: банків, підприємницького сектора, науково-дослідних інститутів, вузів тощо;
- організація постійно діючих науково-технічних центрів, ярмарок, виставкових комплексів зі стендами нових розробок наукових установ, нової продукції підприємств, бізнес-планів інноваційних пропозицій;
- координація інноваційної діяльності в регіоні через формування власної інноваційної стратегії розвитку кожного регіону;
- розробка та використання системи обов'язкових відрахувань частини прибутку добувних галузей, які використовують ресурси регіону, для створення фонду екологічних інновацій;
- стимулювання інновацій шляхом розміщення в технопарках, на підприємствах, бізнес-інкубаторах державних замовлень від регіональної адміністрації, покриття витрат з бізнес-підготовки інноваційних проектів, виділення площ у престижних місцях для перспективних інноваційних підприємств, передача збиткової комунальної власності інноваційним структурам, відстрочка сплати патентних мит по ресурсозберігаючим винаходам;
- ініціювання створення регіональних інноваційних структур місцевою владою, надання їм юридичних, консультаційних, ділових послуг, допомога в пошуку партнерів, укладання угод під гарантії регіональних органів влади, захист інтересів наукових організацій при тимчасовому наданні обладнання та приміщень в оренду;
- підтримка зарубіжних ліцензійних та складальних виробництв предметів споживання при розміщенні замовлень на підприємствах регіону та використанні місцевої робочої сили;
- здійснення кадрового забезпечення інновацій посередництвом тренінгів, семінарів, через відновлення

на підприємствах регіону заводських патентних бюро, бюро раціоналізаторства та винахідництва;

- підвищення суспільного статусу інноваційної діяльності: організація пропаганди науково-технічних досягнень та інновацій в місцевій пресі, освітні та наукові програми або інтелектуальні ігри на місцевому телебаченні, моральне заохочення інноваторів, створення умов для їх творчої діяльності на базі бібліотек, ЦНТІ тощо;
- підтримка будь-яких проявів генерації ідей, організація круглих столів промисловців, вчених-теоретиків, винахідників-практиків, студентів, адміністрації;
- регулювання інноваційного підприємництва шляхом різного роду регіональних преференцій: податкових пільг, цільових субсидій, звільнення від місцевих платежів, кредитних гарантій;
- сприяння міжнародній науково-технічній та інноваційній кооперації з використанням переваг прикордонних областей: створення спільних інноваційних підприємств, міжнародний трансфер технологій, обмін студентами та науковцями, наукові конференції та симпозіуми, сприяння в пошуку зарубіжних замовників.

Функції регіональних органів влади в інноваційній сфері визначаються регіональною інноваційною політикою – комплексом цілей, заходів та методів впливу державних регіональних інституцій на ініціювання та підвищення економічної і соціальної ефективності інноваційних процесів. При цьому основною задачею є необхідність оптимального поєднання регіонального регулювання інноваційної сфери з ефективним функціонуванням ринкового механізму.

Очевидно, що становлення регіонального ринку інновацій можливе тільки за таких умов як активізація інноваційного підприємництва; формування інноваційної інфраструктури; участь венчурного капіталу; розвиток страхування інноваційного бізнесу; наявність законодавчого забезпечення захисту інтелектуальної власності; участь муніципальних органів влади у регулюванні ринку інновацій.

Аналіз динаміки впровадження інновацій на промислових підприємствах в Одеській області показав, що процес становлення регіонального ринку інновацій відбувається з численними перешкодами (табл. 3.1).

Проведений моніторинг інноваційного потенціалу Одеського регіону дав змогу визначити пріоритети

Таблиця 3.1

Впровадження інновацій на промислових підприємствах в Одеській області (2007–2017 рр.)

	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації ¹ , %	Кількість впроваджених нових технологічних процесів, одиниць	У т. ч. маловідходних, ресурсозберігаючих	Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	У т. ч. нових видів машин, устаткування, приладів, апаратів	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової ² , %
2007	10,9	51	21	30	14	13,3
2008	9,8	33	17	50	13	1,3
2009	10,0	26	15	46	7	0,5
2010	12,9	37	27	72	4	0,8
2011	12,8	31	22	82	12	2,2
2012	14,0	35	28	108	8	3,6
2013	11,3	24	20	87	9	3,6
2014	9,8	30	11	82	7	2,4
2015	17,2	26	15	58	10	1,2
2017 ³	15,3	50	42	53	15	0,3

¹ Починаючи з 2015 року, безпосереднє порівняння даних з аналогічними даними попередніх років є некоректним у зв'язку зі змінами в організації та проведенні державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності промислового підприємства.

² З 2015 р. – питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої продукції промислових підприємств.

³ Періодичність проведення державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності промислового підприємства змінена з «річної» на «один раз на два роки», починаючи з 2015 року.

Джерело: [40]

стратегічного інноваційного розвитку. До них відноситься: туризм та оздоровлення; наукова та побутова інфраструктура; безвідходні та маловідходні технології; енергозбереження та нетрадиційні джерела енергії; агротехнології; промисли та ремесла; екологічна та природоохоронна культура; регіональна інформаційна мережа.

Реалізація стратегічних напрямів дозволить здійснювати інноваційний розвиток Одеського регіону як технопаркової структури, науково-виробничого комплексу з розвинутою логістичною інфраструктурою, інфраструктурою сфери обслуговування та з привабливими природними умовами, як важливими складовими «якості життя».

В контексті регіонального розвитку основну увагу було приділено створенню інноваційних структур та розробці системи критеріїв оцінки інтегрування підприємств в інноваційні структури регіону.

Встановлено, що створення інноваційних структур (наукових і технологічних парків, інкубаторів малого інноваційного бізнесу, центрів по передачі технологій з державного в промисловий сектор під егідою держави та місцевих органів влади) має органічно вписуватися в стратегію регіонального розвитку, стати інструментом підвищення економічних та соціальних показників регіону. Зазначено, що процес їхнього формування входить в перелік резервів вирівнювання (у бік зростання) інноваційного потенціалу регіону. Крім того, регіональні інноваційні структури мають розглядатися як засоби реструктуризації великих підприємств регіону, економіки в цілому, як інструменти регіональних програм та осередки розвитку малого і середнього бізнесу.

РОЗДІЛ 4

СТРАТЕГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

4.1.

*Інноваційні стратегії
та їхня класифікація*

4.2.

*Фактори впливу на формування
інноваційної стратегії підприємства
та її алгоритм*

4. РИНОК ІННОВАЦІЙ ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

4.1. Інноваційні стратегії та їхня класифікація

До сучасного управління інноваційною діяльністю висуваються принципово нові вимоги, оскільки навіть достатньо якісні інноваційні товари і послуги можуть не мати комерційного успіху, якщо не враховуються тенденції розвитку конкурентного середовища, інтереси суспільства, його запити. Це обумовлює необхідність спрямованої діяльності сучасних підприємств на зміцнення ринкових позицій та підвищення своєї конкурентоспроможності.

Основою такої спрямованості є процес планування, формування та обґрунтування інноваційної стратегії на промисловому підприємстві. Цей процес набуває особливої актуальності для вітчизняних підприємств, які у своїй більшості майже не використовують інструментарій стратегічного управління інноваційною діяльністю.

Між тим, практика діяльності «інноваційних підприємств» розвинених країн свідчить, що стратегічна спрямованість інноваційної діяльності підприємства дає можливість:

- встановлювати і корегувати довготермінові та узгоджені цілі інноваційної діяльності;
- глибше розуміти конкурентне середовище;
- здійснювати комплексний вплив в області інформування, комунікаційного процесу та

іміджевого позиціонування з суб'єктами внутрішнього і зовнішнього середовища;

- розробляти і здійснювати вибір оптимального набору інструментів інноваційних стратегій;
- надавати «конкретизований» опис послідовності інноваційних дій на тривалий період часу та підвищувати їхню узгодженість;
- об'єктивно оцінювати рівень реалізації намічених цілей.

Поняття «стратегія» (від грецького – *strategy*) означає мистецтво керівництва для досягнення генеральних цілей, спрямованих на розвиток та використання конкретного потенціалу. Стратегія – це визначення перспективних орієнтирів в тій чи іншій сфері діяльності на основі оцінювання потенційних можливостей та прогнозування розвитку.

В теорії управління цей термін трактується як модель, набір правил і прийомів, принципів та позицій і поведінки, за допомогою яких можна досягти довгострокових цілей. Таке бачення відноситься і до поняття «інноваційна стратегія», що знаходить своє відображення в економічній літературі. Інноваційну стратегію визначають як систему довгострокових концептуальних установок (Гриньов А.В.), як проект дій (Кіндрацька Г.І.), як систему планових дій (Кравченко О.О., Шацька Е.Ш., Кудирко О.М.), як спосіб, засіб досягнення цілей інноваційного розвитку (Ганієва А.Р., Дудар Т.Г.), як комплекс дій (Скібіцький О.М.), як сукупність методів (Шульгіна Л.М., Юхименко В.В.), як набір напрямків діяльності (Калінеску Т.В., Романовська Ю.А.) [41–49].

У більшості випадків визначення інноваційної стратегії характеризується як система довгострокових концептуальних установок, що розраховані на перспективу з формуванням інноваційних переваг. Це дозволяє розглядати інноваційну стратегію як один із засобів досягнення цілей підприємства, що відрізняється від інших засобів своєю новизною.

Як і загальні стратегії, інноваційна стратегія спрямована на використання та розвиток потенціалу підприємства і розглядається як реакція на зміну зовнішнього і внутрішнього

середовищ. Шляхом впровадження інновацій різного спрямування (технологічних, продуктових, управлінських, організаційних) перехід підприємства в новий стан, за новими характеристиками стає основою формування його конкурентних переваг та позиціонування на конкурентних товарних ринках.

В цілому інноваційну стратегію можна характеризувати як узгоджену сукупність управлінських рішень, що впливають на інноваційну діяльність підприємства і мають довгострокові наслідки. Це сукупність управлінських процесів, реалізація яких забезпечує якісні інноваційні зміни в усіх підсистемах підприємства в забезпеченні прогнозованого стану інноваційної активності у майбутньому [12].

Інноваційні стратегії спрямовані на пошук перспективних напрямів розвитку підприємства, що сприяє ефективному використанню його потенціалу. Основними напрямками інноваційної стратегії можуть бути:

- інноваційна діяльність, спрямована на одержання нових продуктів, технологій та послуг;
- застосування нових методів у НДДКР, виробництві, маркетингу та управлінні;
- перехід до нових організаційних структур;
- застосування нових ресурсів і нових підходів до використання традиційних ресурсів підприємства.

Дослідження різних поглядів на систему класифікації інноваційних стратегій та їхніх ознак показало, що інноваційна стратегія підприємства є по суті його функціональною стратегією. Вона визначає відношення підприємства до інновацій, до позиціонування на ринку та до конкурентоспроможності. Підприємства можна поділити на лідерів, претендентів та послідовників, звідси з точки зору ставлення до інновацій їхня поведінка може бути активною чи пасивною. Якщо підприємства здатні створювати нові ринки завдяки інноваціям, то слід розглядати їхню активну інноваційну поведінку, якщо підприємство є послідовником ринку інновацій – поведінка його пасивна. Активна поведінка передбачає розробку технологічних стратегій, пасивна – пошуки інновацій у сфері маркетингу.

За класифікацією Х. Фрімана виділяють шість типів інноваційної стратегії підприємств: наступальну, захисну, імітаційну, залежну, традиційну, «за нагодою» [50]. Окремо виділяють стратегії розвитку інноваційних організацій: стратегія повного життєвого циклу, стратегія кінцевих стадій, стратегія вертикально-інтегрованих інновацій, стратегія горизонтальної диференціації [51]. Згідно з запропонованою М. Портером класифікацією інноваційних стратегій розрізняють дві основні групи: наступальні (активно наступальні і помірно наступальні) та оборонні [52].

Найбільш розповсюдженими підходами щодо класифікації інноваційних стратегій є ресурсний підхід та підхід цільової орієнтації [12]. Ресурсний підхід включає різні види інноваційних стратегій, які спрямовані на орієнтацію підприємства щодо обрання відповідної поведінки і напрямів інноваційної діяльності. В цілому це активні, творчі наступальні стратегії та оборонні адаптаційні стратегії. Підхід цільової орієнтації спрямовує підприємство на вдосконалення конкретного рівня своєї інноваційної діяльності – технологічного, ринкового, соціального, організаційного, структурного тощо.

Аналіз інноваційних стратегій дозволив визначитися щодо їхнього змісту та тих факторів, які сприяють їхньому застосуванню в Україні сьогодні та у майбутньому за умов позитивних трансформаційних змін в економіці.

Активна наступальна стратегія як стратегія лідерства є характерною для потужних підприємств, які мають за мету стати першими, провідними у певній сфері діяльності та у збуті продукції. Така ціль реалізується шляхом створення та впровадження унікального базисного продукту, проникнення в нові сфери діяльності на основі власних НДДКР, активного маркетингу та ноу-хау. При цьому використовується принцип безперервного організаційного розвитку – створення нових структур, орієнтованих на перспективну нову продукцію та нові ринки збуту [53]. Основою реалізації такого принципу є ґрунтовне науково-дослідне забезпечення – потужна база НДДКР; висококваліфікований мотивований персонал; постійний зв'язок із світовими досягненнями науки і

технології; оперативні зміни щодо нових технологічних можливостей; зміни пріоритетів фінансування в залежності від очікуваних результатів маркетингових досліджень; системний зв'язок між усіма ланками інноваційного процесу. Отже, така стратегія постійно потребує значних фінансових ресурсів, але, водночас, сприяє розвитку потенціалу суміжних підприємств і галузей, підвищує рівень супровідних технологій, в цілому веде до зростання рівня технічної оснащеності всього промислового комплексу країни.

До наступальних стратегій відносяться так звані агресивні стратегії: стратегія «кидання виклику», стратегія «партизанської війни», «обходу», «оточення», які також потребують значних фінансових ресурсів. Інструментарієм таких стратегій проти фірми-лідера є зниження ціни на аналогічний за якістю товар, аналогічна рекламна кампанія, надання продукту нових рис, випуск нових моделей товарів тощо [54].

Помірна наступальна стратегія – це стратегія прямування за лідером, зміст якої в тому, щоб зосереджуватися на інноваціях, які вже здобули визнання на ринках. Основною метою є «безпечна торговельна політика», коли підприємство намагається уникнути значного ризику та можливих труднощів під час освоєння нового продукту з високими інноваційними характеристиками. Її реалізація передбачає значні видатки, тому зазначену стратегію застосовують насамперед потужні підприємства. Вона потребує проведення постійної ефективної інноваційної політики, відстежування напрямів НДДКР технологічного лідера, прагнення створювати наукові наробки, щоб скоротити час науково-технічної підготовки продукту до виходу на ринок услід за лідером. Очевидно, що застосування таких стратегій вітчизняними підприємствами потребує, перш за все, активної політики держави для створення умов щодо формування сприятливого середовища для інноваційної діяльності.

Оборонна стратегія орієнтована на утримання конкурентних позицій підприємства на вже існуючих ринках. Такої стратегії дотримується більшість підприємств, які уникають надмірного ризику. До оборонних стратегій відносяться такі

стратегії як стратегія захисту, імітаційна стратегія, оперативного реагування, стратегія очікування, залежна стратегія.

Стратегія захисту спрямована на збереження стабільних позицій підприємства на ринку. Вона використовується у формі короткострокових тактичних дій щодо внесення в новачію суттєвих поліпшень, що дозволяє використовувати інновацію за іншим призначенням, в інших сферах та на інших ринках. Головною функцією такої стратегії є оптимізація співвідношення між видатками та випуском продукції. Це потребує значних зусиль у науково-дослідницькій сфері і використовується насамперед потужними високотехнологічними підприємствами. «Оновивши» інновацію, вони розпочинають масове виробництво і отримують значні прибутки. Така захисна стратегія для просування своєї продукції на ринок передбачає значну рекламну діяльність, розгалужений сервіс та технічне обслуговування.

Імітаційна стратегія використовується фірмами, які не є піонерами у випуску на ринок нововведень, але прилучилися до їхнього виробництва, придбавши у фірми-лідера ліцензію. Головна увага приділяється швидкому освоєнню технології та запуску продукту у виробництво. Перевагами такої стратегії можуть бути зниження вартості продукції завдяки залученню більш дешевих ресурсів, робітників високої кваліфікації, нових організаційних заходів на ринку продукту, використання наявних виробничих потужностей за новим призначенням. На думку П. Друкера, стратегія імітації саме починається з ринку, а не з виробників [17]. Імітатори досягають успіху тим, що відбирають споживачів у авторів нового продукту своїм креативним підходом саме на ринку завдяки новим формам обслуговування, задовольняючи вже існуючий попит. Для українських підприємств така стратегія може бути одним зі способів підвищення наукоємності виробництва, підвищення потенціалу підприємства, зміцнення його ринкових позицій. Прикладом може служити результат діяльності українських олійно-екстрактних заводів, які придбали за ліцензією технологію виробництва та фасування олії, і завдяки високій ставці вивізного мита на

соняшникове насіння дістали можливість використовувати дешево сировину.

Стратегія оперативного реагування (стратегія «ніші») характеризує реакцію менеджменту на зовнішні виклики – зміну ситуації на ринку чи в інституційному середовищі. Інноваційна діяльність полягає в пошуку інформації щодо можливостей за нових обставин знаходження особливих ніш на наявних ринках товарів і послуг. З такого типу стратегії починають фірми і країни, що намагаються швидко увійти на світові ринки, використовуючи свій традиційний потенціал.

В умовах невизначеності ситуації на ринку здійснюється стратегія очікування, коли підприємство займає очікувальну позицію до прояснення ситуації. Спостереження дає змогу одержати інформацію про вимоги до технології та персоналу, визначити перспективи галузі з погляду прибутковості та потенціалу зростання, оцінити власні можливості. Коли прояснюються перспективи і фактори успіху для очікуваного підприємства, тоді розгортаються власні НДДКР, купуються ліцензії, нарощується обсяг виробництва і збут продукції.

Залежна стратегія є характерною для малих фірм в капіталомістких галузях. Вона визначається тим, що характер технологічних змін на підприємстві залежить від політики інших фірм, які виступають як основні в коопераційних технологічних зв'язках. Залежні підприємства не здійснюють самостійно інноваційний пошук, але забезпечують високі критерії якості роботи, гнучкість щодо пристосування до вимог нових технологій та ринків збуту основної продукції головної фірми. В Україні така інноваційна стратегія є досить поширеним явищем. Світові лідери у високотехнологічних галузях заходять до країни через створення місцевих фірм-субвиробників комплектуючих для їхньої продукції («Мікросистема», «Квазар-Мікро» та інші). Завдяки такій стратегії українські фірми можуть приймати участь у світовому інноваційному процесі.

Виділяють також традиційну стратегію. Це тип стратегії, який не передбачає значних технологічних змін і тому умовно належить до інноваційного типу. На традиційних

виробництвах закріплюються певні інноваційні форми на тривалий період їхнього життєвого циклу. Споживчі переваги продукції чи послуг підприємства дають можливість запровадження такої стратегії уже сьогодні на вітчизняних підприємствах.

Зрозуміло, що єдиної стратегії для всіх суб'єктів господарювання бути не може. Кожне підприємство, компанія мають свої унікальні особливості. Визначення, формування та реалізація їхньої стратегії залежить від низки факторів внутрішнього і зовнішнього середовищ та взаємодії між ними.

4.2. Фактори впливу на формування інноваційної стратегії підприємства та її алгоритм

Зовнішнє середовище на сьогодні все більше характеризується складністю, неоднозначністю та непередбачуваністю. У зв'язку з цим з'являються ознаки так званої турбулентності в економічній системі. Під турбулентністю розуміють «інваріантний комплекс факторів бізнес-оточення підприємства, агресивність, непередбачуваність і хаотичність яких характеризує фактичний його ранг і формує орієнтири подальшого антикризового розвитку підприємства» [55]. В якості ознак турбулентності економічного середовища виокремлюють такі: збільшення швидкості матеріальних, фінансових та інформаційних потоків; «перегрів» економічного середовища, коли відбувається наростання інтенсивності руху елементів економічної системи; вимога контрагентів постійного перегляду та узгодження умов угод; протікання виробничих та фінансових процесів з відхиленням від заданих параметрів; надлишок або брак ресурсів; підвищення тиску інституційного середовища [56].

До факторів зовнішнього середовища відносяться фактори непрямого і безпосереднього впливу на формування інноваційної стратегії підприємства. У непрямому впливі істотну

роль відіграє державна політика в області НДДКР та регулювання інноваційної діяльності підприємства. Зовнішнє середовище безпосереднього впливу характеризує систему умов, що формуються в процесі відносин підприємства з інноваційними суб'єктами, на які підприємство може впливати в процесі комунікаційних зв'язків. Такими суб'єктами є: організаційні форми інноваційної діяльності (бізнес-інкубатори, технопарки); підрядники, що здійснюють інноваційну діяльність; посередники; постачальники інноваційних товарів; конструкторські бюро та інші.

В цілому до факторів зовнішнього середовища, що визначають вибір інноваційної стратегії підприємства, можна віднести такі блоки: інституційне середовище, макросередовище, конкурентне позиціонування (табл. 4.1, див. стор. 73–74).

До факторів внутрішнього середовища, що впливають на формування інноваційної стратегії підприємства, відноситься низка умов, які можна об'єднати у блоки-компоненти: загальна концепція розвитку підприємства; сильні та слабкі сторони у використанні інноваційного потенціалу підприємства (табл. 4.2, див. стор. 75).

Таблиця 4.1

Зовнішні фактори, що визначають формування інноваційної стратегії

Зовнішнє середовище	Фактори зовнішнього середовища	Форми прояву факторів зовнішнього середовища
1	2	3
Інституційне середовище	Стан політико-правових факторів	Форми і методи державного регулювання інноваційної діяльності та політика: – державної підтримки діяльності підприємства; – залучення іноземних інвестицій; – фінансування фундаментальних досліджень; – ліцензування і патентування розробок; – підготовки висококваліфікованих кадрів.

Закінчення таблиці 4.1

1	2	3
Макро-середовище	Стан економічних факторів	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток галузі економіки, в якій працює підприємство - податкове навантаження - темпи і рівень інфляції - рівень і динаміка ставки% за кредитами - умови амортизаційних відрахувань - стабільність банківської системи - структура і обсяги інвестицій
	Стан соціальних факторів	<ul style="list-style-type: none"> - освітній і культурний рівень працездатного населення - рівень підготовки фахівців - рівень доходів населення - рівень і структура безробіття - міграція населення - демографічна ситуація
	Стан ринкових факторів	<ul style="list-style-type: none"> - ємність ринку - фаза життєвого циклу ринку - насичення ринку - динаміка попиту - структура потреб споживачів
	Стан комунікативних факторів	<ul style="list-style-type: none"> - рівень інформативно-комунікативних можливостей - стан інтерактивних технологій у галузі
Конкурентне позиціонування	Стан технологічних переваг	<ul style="list-style-type: none"> - технологічний потенціал підприємства - динаміка техніко-технологічного розвитку - витрати на інвестиції - інвестування НДДКР - сильні і слабкі сторони конкурентів
	Стан ринкових переваг	<ul style="list-style-type: none"> - загальний обсяг продажів - динаміка продукції - витрати на маркетинг - сильні і слабкі сторони конкурентів
	Стан комунікативних переваг	<ul style="list-style-type: none"> - періодичність комунікативної конкуренції - активність комунікативної конкуренції
	Стан іміджевих переваг	<ul style="list-style-type: none"> - інтенсивність іміджевої конкуренції - сильні і слабкі сторони конкурентів

Таблиця 4.2

Внутрішні фактори, що визначають формування інноваційної стратегії

Внутрішнє середовище підприємства	Основні компоненти	Форми прояву основних компонентів
Загальна концепція розвитку підприємства	Стратегічна спрямованість	– ціль і завдання підприємства – інноваційна спрямованість – інвестиційна спрямованість – виробничо-торговельна спрямованість – комунікаційна спрямованість
Сильні та слабкі сторони у використанні інноваційного потенціалу підприємства	Менеджмент	– організаційна структура управління – адаптивність системи управління – ступінь використання функцій менеджменту
	Маркетинг	– рівень організації служби маркетингу – ступінь використання комплексу маркетингу
	Інформаційний компонент	– організація проходження внутрішніх інформаційних потоків – організація проходження зовнішніх інформаційних потоків
	НДДКР	– дослідницька діяльність – рівень інтелектуального потенціалу – рівень виробничого потенціалу – рівень технологічного потенціалу – патенти і ліцензії
	Виробництво	– виробничі потужності, їх структура – обсяг і характер ресурсів – номенклатура та асортимент продукції – тривалість виробничого циклу
	Ринковий компонент	– частка ринку – характер конкуренції – доступність джерел фінансування – доступність матеріальних і людських ресурсів
	Економічний компонент (показники)	– рентабельність – продуктивність праці – собівартість – фондвіддача – енергоємність – матеріаломісткість
	Іміджевий компонент	– ступінь прихильності споживачів до товару підприємства – ступінь прихильності споживачів до самого підприємства – внутрішній імідж підприємства

Однією з важливих проблем реалізації інноваційних стратегій є значні видатки на НДДКР. Дослідження показують, що якщо витрати на НДДКР складають більш 3% з обороту, то це означає, що підприємство працює з рівнем рентабельності у 26%. При скороченні обсягів витрат на НДДКР рівень рентабельності знижується менше, ніж при скороченні частки підприємства на ринку. Отже, для великої компанії найважливіше займати лідируючі позиції на ринку продукції. Постійна робота щодо забезпечення конкурентоспроможності продукції обумовлює необхідність підвищення її якості саме на основі проведення НДДКР.

На сьогодні ускладнення нових технологій, посилення залежності успіху компаній від їхнього застосування призводять до появи низки різних форм взаємозалежності між ними. Такими формами є:

- взаємозв'язок між промисловістю і науково-дослідними інститутами та іншими зовнішніми джерелами досліджень;
- спільна розробка нових продуктів або послуг декількома компаніями на основі проведення спільних досліджень або угод про технологічне співробітництво;
- аутсорсинг окремих фаз розробки нового продукту (дизайну, макету тощо);
- інтеграція різних функцій фірми, таких як розробка, виробництво, маркетинг та продаж;
- перехрещування і злиття технологій, що приводить до взаємозалежності раніше незалежних галузей [12].

На думку авторів, особливої уваги заслуговує така форма організації виробництва як аутсорсинг. Аутсорсинг – це субконтрактація, використання зовнішнього джерела, що означає передачу виробничих функцій незалежним зовнішнім підрядникам, які спеціалізуються в даній сфері. Це сприяє прискоренню процесу формування і комерціалізації інтелектуального капіталу підприємства. Такий підхід ґрунтується на створенні індустріальних парків, кластерів, що формуються на певних територіях із числа підприємств і компаній, об'єднаних єдиними технологічними процесами – від науки,

підготовки кадрів до залучення низки спеціалістів. Досвід різних компаній показує, що аутсорсинг дозволяє знизити на 50% витрати, пов'язані з виготовленням конкурентоспроможного продукту. Особливо це проявляється на рівні співпраці великих компаній з середніми та малими. Така співпраця висвітлює сучасні тенденції розвитку інноваційних стратегій підприємств:

- формування інноваційної стратегії через поєднання науки, технологій і виробництва у єдине ціле;
- створення різного роду стратегічних союзів;
- активізація діяльності наукомістких технологічних кластерів на базі великих корпорацій, які мають значні ресурси для проведення фундаментальних наукових досліджень;
- кооперація як форма концентрації технологічно взаємопов'язаних підприємств;
- створення специфічних унікальних інноваційних стратегій окремими корпораціями [12].

Вибір інноваційної стратегії підприємства має включати всебічний аналіз та оцінку факторів, що впливають на інноваційний процес. Сама стратегія формується на основі комплексного моніторингу (відстеження) внутрішніх і зовнішніх джерел інформації щодо руху всіх складових інноваційного процесу – від ідеї до її матеріального втілення. Таке відстеження пов'язано з необхідністю своєчасного реагування на зміни зовнішніх факторів та підвищення ступеню використання інформаційних можливостей і узгодження їх з внутрішніми факторами підприємства.

Процес розробки інноваційної стратегії підприємства представляє собою низку послідовних кроків із зворотними зв'язками, які дозволяють проводити корегування цілей, завдань, формувати підсумкові показники реалізації інноваційної стратегії. Оскільки цей процес будується на систематизації потоку інформації, то слід розрізняти ступені його формування: 1) розробка комплексної програми управлінських дій щодо досягнення визначеної цілі; 2) обробка інформації за результатами впливу і при необхідності підготовка умов для

коректування з подальшим переходом на перший ступінь, але вже на іншому якісному рівні.

Алгоритм формування інноваційної стратегії підприємства представлений на рис. 4.1.

Першим кроком у розробці стратегії є визначення місії, напрямку і стратегічних цілей підприємства та розробка базової стратегії розвитку як пріоритетного напрямку в управлінні підприємством.

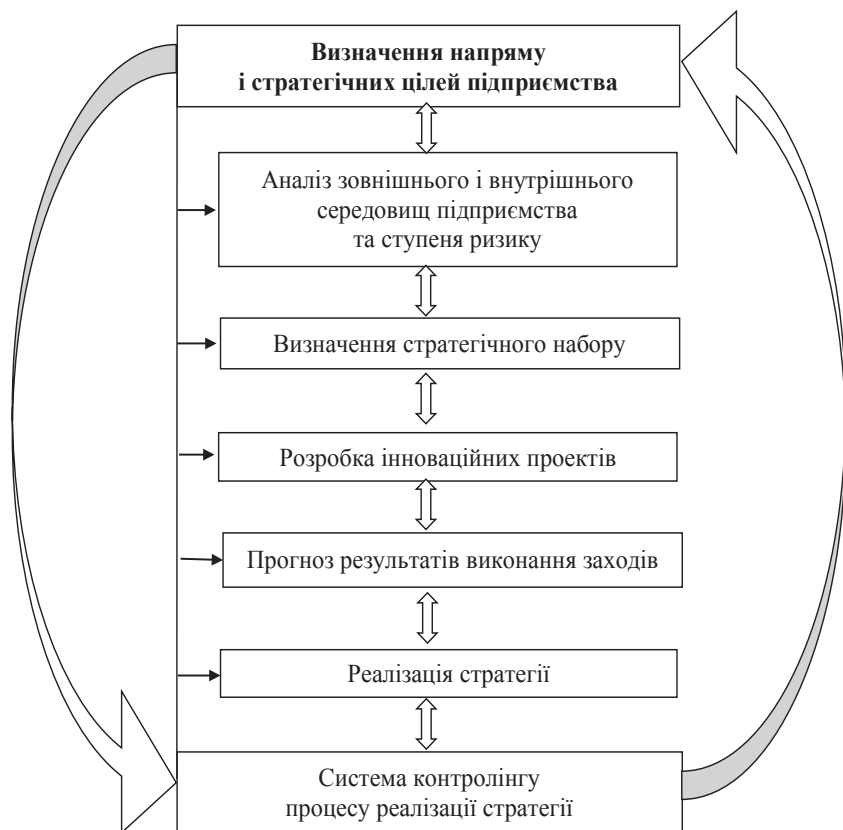

Рисунок 4.1.
Алгоритм формування
інноваційної стратегії підприємства

Другим кроком є аналіз зовнішнього і внутрішнього середовищ підприємства та ступеня ризику (точок руйнівного впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища), прийнятних для підприємства. На базі комплексного аналізу визначається ступінь відповідності інноваційного потенціалу підприємства зовнішнім та внутрішнім факторам і приймаються цілі розвитку інноваційної системи підприємства. Процес стратегічного управління інноваційного розвитку має бути узгодженим з загальною місією підприємства, його напрямком і цілями.

Третій крок передбачає визначення і формування стратегічного набору інноваційного розвитку підприємства. Стратегічний набір як комплекс взаємозалежних інноваційних стратегій має бути спрямований на забезпечення і підтримку довгострокових потенційних переваг у діяльності підприємства. У сучасних умовах вибір стратегічних орієнтирів інноваційного розвитку передбачає розробку не просто конкретної стратегії, а набору стратегій, що забезпечувало би більш повне визначення напрямків довгострокової діяльності та оптимального набору інструментів щодо її реалізації. Складовими стратегічного набору є: аналіз альтернатив і створення системи планів, розробка якісних і кількісних показників інноваційного стану підприємства, формування інноваційного бюджету.

Четвертим кроком є розробка інноваційних проектів, що дозволяє ефективно реагувати на технологічні можливості та загрози, а також здійснювати узгодження обраної інноваційної стратегії з базовою концепцією розвитку підприємства.

П'ятий крок – це прогноз результатів виконання заходів з аналізом ефективності стратегії інноваційного розвитку підприємства і визначенням найкращого варіанту управління підприємством.

Шостим кроком є сам процес реалізації стратегії інноваційного підприємства.

Сьомий крок – це система контролінгу процесу реалізації стратегії, яка включає оперативне відстеження та аналіз змін

організаційної структури підприємства, змін базової стратегії та інноваційного потенціалу підприємства.

В результаті така послідовність кроків сприятиме, на наш погляд, формуванню та накопиченню систематизованої стратегічної інформації щодо поточних показників виробничо-господарської діяльності підприємства; показників рівня інноваційного потенціалу; показників рівня позиціонування на ринку та ділового іміджу підприємства.

ВИСНОВКИ

Обґрунтовано сутність поняття «інновація» як кінцевого результату наукових розробок щодо створення принципово нових продуктів, методів, процесів, проєктів, систем в будь-якій сфері діяльності підприємства. Встановлено, що кожна класифікаційна група інновацій – це певний зріз специфічного змісту інновацій за своїми ознаками, який має враховуватися в інноваційному процесі.

Узагальнено наукові підходи до сутності інноваційної діяльності. Зазначено, що інноваційна діяльність – це комплексна безперервна робота, пов'язана з формуванням нового мислення, нової філософії щодо ефективності підприємництва. Інноваційна діяльність має бути спрямованою на забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та економічної безпеки національної економіки.

Систематизовано основні фактори впливу на інноваційну діяльність і обґрунтовано необхідність врахування таких чинників як корпоративна культура, імідж підприємства, інформаційне забезпечення та екологія. Розроблено організаційний механізм інноваційної діяльності підприємства.

Визначені світові тенденції інноваційної діяльності та основні моделі інноваційного розвитку, які є основою для комбінування різних елементів державного впливу на формування політики інноваційного розвитку.

Проаналізовано умови реалізації сучасних тенденцій інноваційної діяльності в Україні, інтенсивність перебігу яких вимагає від України реакції щодо здатності своєчасно та ефективно опановувати передові досягнення в галузях науки, техніки і новітніх технологій. Зазначено, що нехтування проблемами організації та стимулювання розвитку інноваційної складової економіки може призвести до втрати Україною можливості брати активну участь у формуванні основних тенденцій відтворення глобальних ринків науково-технічних інновацій.

Встановлено, що просте накопичення науково-технічного потенціалу та наукових результатів у будь-яких масштабах автоматично не перетворюється на інноваційний

процес. Передача знань по ланцюгу від однієї фази інноваційного процесу до іншої вимагає такої посередницької системи як ринок інновацій.

Обґрунтовано сутність і специфіку ринку інновацій та його складових. Зазначено, що ринок інновацій – це сукупність економічних відносин щодо розробки, купівлі-продажу та впровадження нововведень. Це система форм і механізмів, що призначена забезпечити стійкий зв'язок між виробництвом і споживанням інноваційної продукції, сформуванню оптимальну структуру інноваційного процесу, умови для вибору альтернативного варіанту розміщення ресурсів.

Наголошено, що специфіка ринку інновацій зумовлює об'єктивну необхідність цілеспрямованої структурованої державної інноваційної політики, головною задачею якої має бути формування сприятливого середовища для розвитку всіх елементів ринку інновацій.

Проаналізовано стан ринку інновацій в Україні. Зазначено, що перехід країни на інноваційну модель розвитку слабо реалізується і є наслідком дії низки системних зовнішніх та внутрішніх факторів. Досліджено несформовані форми прояву інфраструктурних, маркетингових, комунікаційних, соціальних та культурних умов інноваційної діяльності в Україні.

Розглянуто регіональний аспект впливу на формування ринку інновацій. На основі проведеного моніторингу інноваційного потенціалу Одеського регіону визначено пріоритети його інноваційного розвитку. Встановлено, що регіональні інноваційні структури – технопарки, бізнес-інкубатори, інноваційні центри та інші в трансформаційних умовах є засобами реструктуризації великих підприємств регіону та розвитку осередків малого і середнього бізнесу.

Зроблено висновок, що створення ефективного ринку інновацій вимагає необхідності комплексного системного поєднання потенціалів державного і регіонального регулювання інноваційної діяльності та ринкової самоорганізації.

Обґрунтовано необхідність формування інноваційної стратегії промислового підприємства як важливого інструмента реалізації його довгострокової діяльності.

Проаналізовано різні підходи до структуризації інноваційних стратегій та розкрито їхній зміст за класифікаційними ознаками. Визначено блоки зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на вибір і формування інноваційної стратегії підприємства, що пов'язано з необхідністю своєчасного реагування на зміни зовнішнього і внутрішнього середовищ, постійного підвищення рівня використання комунікаційних можливостей підприємства, інформаційних та організаційних компонентів для ефективної реалізації інноваційної стратегії.

Запропоновано алгоритм розробки інноваційної стратегії підприємства, що надає можливість здійснювати вибір оптимального набору інструментарію і опис послідовності дій підприємства на тривалий період часу та забезпечує їхню узгодженість.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

З метою популяризації інноваційної діяльності в країні необхідно:

- сформуванати систему комунікації, спрямовану на інноваційний розвиток на основі єдності підходів на макро-, мезо- та мікрорівнях. Парадигма інноваційного розвитку має об'єднати представників різних сфер діяльності – підприємств, навчальних і дослідних структур, фінансових організацій, державних установ і громадських організацій;
- на основі системного підходу та сучасних інформаційних технологій систематизувати інформацію щодо правових та соціально-економічних особливостей реалізації інноваційних проектів в конкретному регіоні чи населеному пункті та сприяти їхньому поширенню серед потенційних інвесторів.

З метою удосконалення інституційно-правового забезпечення інноваційної діяльності необхідно:

- підвищити рівень управління (керуваності) інноваційною сферою. Має бути започаткована відповідальність спеціалістів різного рівня за результативність регулювання інноваційній діяльності. Дієвим може стати введення на законодавчому рівні Інституту персональної відповідальності посадових осіб державних органів за результати впровадження принципів інноваційної політики;
- в цілях формування розгалуженої системи впровадження перспективних інноваційних проектів створити на законодавчому рівні дорадчий орган при Прем'єр-міністрі України, до складу якого входили би представники суб'єктів інноваційної діяльності всіх рівнів;
- забезпечити сприятливі умови для формування ефективної інноваційної інфраструктури, яка б охоплювала загальносистемне забезпечення інноваційної діяльності, матеріально-технічне та ресурсне забезпечення;

сприяла би здійсненню фінансової, інформаційної, маркетингової, консалтингової та інших засобів підтримки інновацій;

- привести національне законодавство у сфері інтелектуальної власності у відповідність до Цивільного кодексу України та законодавства Європейського Союзу: законодавчо врегулювати питання охорони наукових відкриттів, комерційної таємниці, раціоналізаторських пропозицій; створити ефективну систему збору та виплати винагороди авторам і виконавцям інноваційних ідей, проєктів, розробок; обмежити державну монополію права на інтелектуальну власність та закріпити право власності на інтелектуальні продукти, що створюються за рахунок держави, безпосередньо за університетами та іншими неприбутковими науковими організаціями.

З метою удосконалення механізму стимулювання інноваційної діяльності необхідно:

- на законодавчому рівні впровадити систему економічних стимулів (податкових, кредитних, страхових) щодо створення та комерціалізації об'єктів права промислової власності. Зокрема, запровадити звільнення від оподаткування прибуток суб'єктів господарювання, отриманий від реалізації інноваційних проєктів за пріоритетними напрямками інноваційної діяльності та звільнення від оподаткування частки прибутку суб'єктів господарювання, яка спрямована на фінансування НДДКР;
- впровадити політику прискореної амортизації для новітнього обладнання та комплектуючих до нього, що використовуються в інноваційному процесі;
- впровадити систему пріоритетного спрямування кредитних ресурсів державних банків на кредитування інноваційних проєктів;
- впровадити систему державного субсидування наукових розробок за визначеними пріоритетними напрямками з одночасним збільшенням фінансового забезпечення інноваційної діяльності;

- сформулювати умови для ефективного розвитку інституцій венчурного фінансування. В цілях інвестування інноваційних проектів у високотехнологічних секторах економіки дієвим може стати механізм взаємодії держави та ринку у формі створення Державного венчурного інноваційного фонду;
- створити державний гарантійний фонд фінансування малого і середнього бізнесу.

З метою удосконалення інституційного забезпечення управління процесом кооперації необхідно:

- запровадити систему стимулювання формування і розвитку інноваційних структур (технопарків, бізнес-інкубаторів, інноваційних центрів тощо);
- створювати умови для підвищення ролі університетської науки та університетів в цілому в розробці новітніх знань, технологій та їхнього ефективного використання в національній економіці;
- формувати систему підготовки кадрового потенціалу для реалізації інноваційних процесів;
- сприяти співпраці освіти та бізнесу через формування державного замовлення на спеціалістів відповідно до потреб ринків праці та інновацій; через стимулювання підприємств, компаній щодо спільної науково-дослідної співпраці з університетами в пріоритетних галузях та напрямках;
- стимулювати науково-дослідницьку кооперацію з країнами Європейського Союзу у спосіб формування інформаційного простору для міжнародного трансферу технологій.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Вігода А. Розроблення та впровадження стратегічного плану розвитку регіону : практичний посібник / А. Вігода, Б. Боврон, В. Мамонова та ін.: за ред. Санжаровського. – Київ : Вид-во К.І.С., 2008. – 214 с.
2. Мельник А. Концептуально-правові засади побудови технологій управління муніципальними утвореннями / А. Мельник, Г. Монастирський // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – Вип. 3. – С. 7–25.
3. Організація та управління інноваційною діяльністю : підручник / за ред. проф. П.Г. Перерви, проф. С.А. Меховича, проф. М.І. Погорелова. – Харків : НТУ «ХПІ», 2008. – 1025 с.
4. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. [Електронний ресурс] // Комітет з питань науки і освіти. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920&cat_id=46017.
5. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 № 2623-III з наступними змінами і доповненнями. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2623-14>.
6. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV з наступними змінами і доповненнями. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>.
7. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16.01.2003 № 433-IV з наступними змінами і доповненнями. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=433-15>.
8. Програма «Горизонт 2020». Сайт Міністерства освіти і науки України. Проект Комітету Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua>.
9. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. – Київ, 2015. – 336 с.

10. Проект «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» / Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kno.rada.gov.ua.
11. Постанова Кабінету міністрів України про «Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017–2021 роки», від 28 грудня 2016 р. – № 1056. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://menr.gov.ua/>.
12. Федулова Л.І. Інноваційний розвиток підприємства : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Л.І. Федулова., Е.М. Забарна, С.В. Філіппова. – Одеса, ОНПУ: Бондаренко М.О., 2016. – 700 с.
13. Щьокіна Є.Ю. Організаційно-управлінські інновації в забезпеченні розвитку регіону [автореф] / Є.Ю. Щьокіна. – Івано-Франківськ, 2018. – 20 с.
14. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. М. : Директмедиа Паблишинг, 2008. – 401 с.
15. Инновационный менеджмент: концепции, многоуровневые стратегии и механизмы инновационного развития: Учеб. пособие / Под ред. В.М. Аньшина, А.А. Дагаева. – М. : Дело, 2006. – 584 с.
16. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1027 с.
17. Друкер П.Ф. Бизнес и инновации / П.Ф. Друкер. – М.: Вильямс, 2007. – 432 с.
18. Чорна М.В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств: [монографія] / М.В. Чорна, С.В. Глухова // – Харків : ХДУХТ, 2012. – 210 с.
19. Одотюк І.В. Перспективні тренди інноваційного розвитку глобальної та національної економіки / І.В. Одотюк // Ефективна економіка – 2010. – № 4. – С. 24–27.
20. OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2007; Science and Engineering Indicators 2006. // http://www.oecd.org/document/10/0,3343,en_2649_33703_39493962_1_1_1_1,00.html; <http://www.nsf.gov>.
21. Світовий економічний форум 48-ий (м. Давос, Швейцарія, 2018 р.). Режим доступу: https://lb.ua/economics/2018/01/29/388395_davos2018_glavnie_temi_world.html.
22. Лазутін Г.І. Сучасні тенденції розвитку інноваційної діяльності / Г.І. Лазутін // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 4. – С. 30–38.

23. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2017–2018 рр. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/rozuciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2>.
24. Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні : X Міжнародний бізнес-форум (Київ, 21 березня 2017 р.) / відп. ред. Мазаракі А.А. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 198 с.
25. Обстеження інноваційної діяльності в економіці України за період 2014–2016 років (за міжнародною методологією) / Державна служба статистики України. Офіц. Веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
26. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
27. Концепція подальшого розвитку інноваційної діяльності в Україні. Проект. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minindustry.crimea-portal.gov.ua/rus/downloads/koncept.doc.
28. Петрова І.Л. Становлення ринку інновацій в контексті економічної безпеки України. – Ефективна економіка. – 2013. – № 8 – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2221>.
29. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс – М. : Экономика, 1989.
30. Князевич А.О. Ринок інновацій у складі інноваційної інфраструктури країни / А.О. Князевич – Маркетинг і менеджмент. – 2015. – № 3. – С. 129–139.
31. Цибульов П.М. Введення результатів науково-технічної діяльності до господарського обороту. – Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – Зб. наук. праць. – Маріуполь : БДТУ, 2008. – С. 33–39.
32. Горячева И.А. Особенности рынка научно-технической продукции / И.А. Горячева // Татищевские чтения: актуальные проблемы науки и практики : сб. матер. Междунар. науч. конф. (20–23 апреля 2005 г.). – Ч. 2. – Тольятти, 2005. – С. 180–183.
33. У. Чан Ким, Рене Моборн. Стратегия голубого океана. Как создать свободную нишу и перестать бояться конкурентов [Пер. с англ. И. Ющенко]. – М.: НИРРО, 2005. – XIV. – 254 с.
34. Інноваційні засади та виміри стратегічного розвитку підприємств України. Кол. монографія / І.Л. Петрова, З.М. Борисенко,

- Н.І. Дишлюк та ін.; За наук. ред. проф. Петрової І.Л. – К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2012. – 355 с.
35. Джефкінс Ф. Реклама: Практ. посіб. / Доповнення і редакція Д. Ядіна. – К. : Т-во «Знання». КОО, 2001. – 456 с.
 36. Забарна Е.М. Інноваційно-інвестиційний фактор економічного розвитку України. – Одеса : Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2006. – 304 с.
 37. Забарна Е.М., Янішевська Ю.В. Взаємодія держави і ринку: сучасні трансформації / Е.М. Забарна, Ю.В. Янішевська // Зб. Прометей-Донецьк. – 2010. – Вип. 1(31). – С. 49–51.
 38. Майбуров И. Эффективность инвестирования и человеческий капитал в США и России / И. Майбуров // Мировая экономика и международные отношения. – 2004.- № 4. – С. 3–13.
 39. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. з наступними змінами і доповненнями. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
 40. Статистичний щорічник Одеської області у 2017 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://od.ukrstat.gov.ua/>.
 41. Гриньов А.В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління / А.В. Гриньов. – Харків: ІНЖЕК, 2003. – 308 с.
 42. Кіндрацька Г.І. Стратегічний менеджмент: навч. посібник / Г.І. Кіндрацька. – К.: Знання, 2006. – 366 с.
 43. Шацька Е.Ш. Стратегія інноваційного розвитку підприємств виноградарства і плідівництва Автономної республіки Крим: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Є.Ш. Шацька. – Суми, 2010. – 22 с.
 44. Кудирко О.М. Формування економічної стратегії інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості: дис. канд. екон. наук: 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / О.М. Кудирко. – К.: Національний ун-т харчових технологій, 2005. – 253 с.
 45. Ганієва А.Р. Формування інноваційної стратегії розвитку підприємств целюлозно-паперової промисловості: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / А.Р. Ганієва. – Київ, 2005. – 21 с.

46. Дудар Т.Г., Мельниченко В.В. Інноваційний менеджмент: [навч. посіб.] / Т.Г. Дудар, В.В. Мельниченко. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.
47. Скібіцький О.М. Інноваційний та інвестиційний менеджмент: навч. посіб. / О.М. Скібіцький. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 408 с.
48. Шульгіна Л.М., Юхименко В.В. Інноваційний розвиток підприємств: формування стратегій: монографія [Текст] / Л.М. Шульгіна, В.В. Юхименко. – К. : Univest PrePress, 2015. – 212 с.
49. Калінеску Т.В. Стратегічний потенціал підприємства: формування та розвиток: монографія / Т.В. Калінеску, Ю.А. Романовська, О.Д. Кирилов. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – 272 с.
50. Павленко І.А. Економіка та організація інноваційної діяльності: [навч. посібник] / І.А. Павленко – К. : КНЕУ, 2004. – 204 с.
51. Инновационный менеджмент: [учеб. пособие] / Под ред. В.М. Аньшина, А.А. Дагаева. – М. : Дело, 2003. – 528 с.
52. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / М. Портер; Пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.
53. Інноваційний менеджмент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/4/499.html>.
54. Стадник В.В. Менеджмент: підруч. / В.В. Стадник., М.В. Йохна. – К. : Академвидав, 2007. – 472 с.
55. Гросул В.А. Оцінка турбулентності зовнішнього середовища в системі антикризового управління підприємством [Текст] / В.А. Гросул, О.В. Жиякова // Економічний часопис – XXI. – 2015. – 3–4(2). – С. 51–54.
56. Куликова Н.Н. Концептуальные положения стратегического анализа в условиях турбулентности экономического развития [Текст] / Н.Н. Куликова // Сб. науч. тр. по матер. междунауч.-практ. конф. «Научные исследования и их практическое применение». – Одесса : Издательство «Черноморье», 2011. – С. 62–64.

Наукове видання

Забарна Елеонора Миколаївна
Козакова Олена Миколаївна
Чередниченко Володимир Анатолійович та ін.

**ПАРАДИГМА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ**

Монографія

Українською мовою

Верстка – Данильченко О.С.

Підписано до друку 6.03.2019 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Цифровий друк.
Гарнітура Droid Serif. Умовн. друк. арк. 5.35.
Наклад 300. Замовлення № 1103м-106.

Видавництво та друк: «ОЛДІ-ПЛЮС»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
E-mail: office@oldiplus.com
Свід. ДК № 6532 від 13.12.2018 р.